

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №1 (65)
(студзень)

www.lit-bel.org www.novychas.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

АНОНС	
«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё студзеня	...c. 2.
«АКТУАЛІ»: пісьменніцкія развагі і меркаванні аб надзеённым	...c. 3.
«ФОРУМ»: Алфавіт іншадумства — «свабодная» гутарка пра Васіля	...c. 4-5.
Быкова...	
«ПУБЛІЦЫСТЫКА»: артыкул Iгора ТУМАША	...c. 6.
«ПАЗІЯ»: «Ф» ад Уладзіміра АРЛОВА	...c. 7.
«ЧЫТАЛЬНЯ»: фрагменты новай аповесці Юрыя СТАНКЕВІЧА	
«Шал»	...c. 8-9.
«ПАЗІЯ»: паэма Алеся ГІБОК-ГІБКОЎСКАГА «Маргарыта»	...c. 10.
«ПЕРАКЛАД»: «Генезіс і катастрофа» Руала ДАЛА	...c. 11.
«ДЫСКУСІЯ»: прычыны, каб любіць беларускую літаратуру	...c. 12.
«ЛІТАРАТУРАЗНАУСТВА»: ПРА «СЛОВА АБ ПАЛКУ ГАРАВЫМ» —	
Іван ЛЕПЕШАЎ	...c. 13.
«ІНТЭРВ'Ю»: гутарка з Уладзімірам ЛЯКІНЫМ	...c. 14.
«КРЫТЫКА»: агляд новага часопіса «Дзеяслоў»	...c. 15.
«КАЛЕЙДАСКОП»: літнавіны замежжа	...c. 16.

▶ СЛОВА

УТРЫМАЦЬ ДУШУ!

Віктар КАЗЬКО

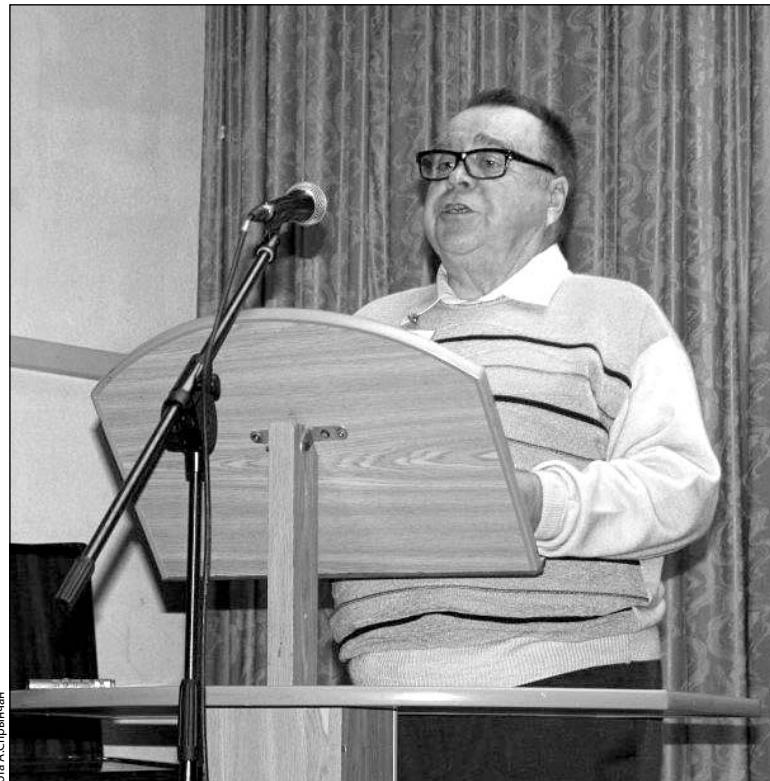
**Хоць кітайцы і гавораць:
не дай вам Бог жыць у
часы перамен, здаецца,
зусім нядайна нам актыўна
даводзілі: таленты
абуджаюцца і найбольш
ярка і плодна расцвітаюць на
пераломе, на стыках эпох — у
час крутой змены пакалення.
Усё старое скідваецца з воза
гісторыі, бяруць сілу і лейцы ў
рукі маладыя пачаткі.**

Мо і таму ў свой час на зломе эпохі малады Аляксандар Фадзееў у адным са сваіх твораў напісаў: «У пакой зайшоў стары гадоў сарака». Крыху пазней, праўда, паправіўся: «гадоў пяцідзесяці». Калі ж увабралася ў сілу і заняло ўладнія высоты ўсё маладое, яркае і таленавітае на зломе і ў росквіце застойнай, як пазней пачалі гаварыць, стабільнасці, адпаведна было яно амністыравана і пасунута: сярэднім узростам сталі 70 гадоў.

Сёння на чарговым, а мо і постчарговым пераломе эпохі ці не большасць нашых літаратаў можна назваць людзімі сярэдняга ўзросту, а то постсярэдняга. Вось такія вынікі нашай зацягнутай гульні з гісторый, часам і ўзростам. Мастацкай гульні ў пацеркі — дэмантрацыя вынаходлівасці нашага розуму, яго здольнасці да самападману. Таму што жывем мы ў час непадобнага самаспакушэння, калі не толькі апазіцыі, але і ўсім нам, усіму народу згодна з найноўшымі ўладнімі пастановамі, дырэктыўамі, законамі амаль загадана добраахвотна садзіца ў турму. И зусім не за нейкія парушэнні, дзеянасць, а нават сумненні! Но мы вінаватыя ўжо ў тым, што жывем, дыхаем...

Думаю, некаторыя з вас чыталі ў «Новым часе», як прадпрымальнік Мікалай Чарнавус падаваў заяўку ў Баранавіцкі гарвыканкам на дазвол падыхаць дзве гадзіны ў цэнтры горада калі помніка Леніну. Адмовілі, бо гэта парушае артыкулы 2,5,8 Закона аб масавых мерапрыемствах.

Абсалютная абсурднасць, падманная прывіднасць нашага жыцця і ладу вымусілі мяне выказацца. У сучасных гульнях, гульнях беларускіх дурняў і ў беларускага дурня, як пісала ў «жаноцкім рамане з гноем» Ак-

Беларускі літаратар, творчае сталенне якога прыпадае на цяперашні этап так званай новай літаратурнай ситуацыі, выгнаннікам не становіцца, а «нараджаецца»

сана Спрынчан, удзельнічаем, вымушаны ўдзельнічаць і мы. У тым і сутнасць «падкіднога»: падкідаць нешта і некаму.

І падкідаючы, наступаючы ці абараняючыся, мы павінны думаніць пра тое, што застанецца ўсё ж пасля гэтай высокайнтелектуальнай гульні. Пра наш стан, хады б метафізічны пасля заканчэння яе, стан сярэдняга ўзросту і тых, хто падменіць іх у новых гульнях у новага «падкіднога». Як не страпіць метафізічнае і сапраўдане, прыроднае і прыроджанае, карэннае і карнівое, дзяляючы чаму беларус спакон веку гуляе амаль з усім светам? Як захавацца і працягнуць сілу і моц нашай наканаванасці, нарочонасці і прызначэння на зямлі?

Амаль пятнаццаць гадоў таму ў часопісе «Дружба народаў» была надрукавана мая аповесць «Прахожы». Надрукавана і надрукавана. Мне заўсёды сорамна перачыгтаць напісане мной. У свой час я так і не разгарнуў часопіс. Зірнуў на аповесць, перабіраўшы архіў, якраз напярэдадні нашага пісьменніцкага З’езда. Здзівіўся пасляслоўем Льва Аннінскага. Вось яно, прабачце, скарочанае і без перакладу:

«...После пятылетнега госразвода беру в руки новую повесть

слежу, как отделившись брат пускат в свой новый дом кота... Возврат к природе, к началам, к истокам. По Руссо... В смутное, неопределенное время надо строиться. Есть пристанище, нет пристанища — совершенно не в этом дело. А дело в том, что смута — страшное время. А в страшное время надлежит строиться. Чтобы не свихнуться...

Может, так: звезда Полынь положила конец нашему расширяющемуся свинарнику. А может, наоборот, в самом свинарнике вонь дошла до небес. И Чернобыль — следствие конца, и начало, что по Руссо, что по Дарвину — одно. Однако между началом и концом душу удержать надо...

«Удержать» душу!

Утрымаць душу! На вялікі жаль, у нашай літаратуре не атрымалася. «Выгнанне» (принамсі, метафізічнае, па сведчанні крытых Ірыны Шаўляковай), для беларускага літаратара найноўшае пары — стан натуральны.

Беларускі літаратар, творчае сталенне якога прыпадае на цяперашні этап так званай новай літаратурнай ситуацыі, выгнаннікам не становіцца, а «нараджаецца».

Інакшаб'ектыўна і суб'ектыўна не магло і не можа быць. Выгнанне, вытручванне беларускай душы, беларушчыны пазбаўляе не толькі ў творчасці, але і ва ўсіх іпастасях нашага развіцця і існавання плёну — творчасці.

Апатычны народцяжарны апатацічнымі нашчадкамі. Маладыя творцы больш і часцей збягаюць,

знаходзяць прытулак у віртуальнай рэальнасці. А як інакш, калі выгнанніцтва — справа рэальная? І яна сёння ўзаемная: уласцівая літаратуры маладой і літаратуры сталага і постсталага ўзросту. Таму з яе амаль цалкам знікла надзеянае, рэальнасць. Альбо тое, што ў наш час называлі грамадскім гучаннем. Найбольш гэта тычыцца, адчуваеца ў маладой паэзіі. Дарэчы, мо таму ў яе сёння пераважна жаночы, а праўдзівай дзяячоў твар і столькі гламуру...

Што тычыцца літаратуры старэйшага пакалення — я зноў вяртаюся да Ірыны Шаўляковай: вострае адчуванне яго прадстаўнікамі сваёй «адчужанасці» ў хаосе літаратуры і культуры так званага пераходнага перыяду, на першы погляд, лагічна вытлумачваеца «ўзроставым абвастраннем», калі мінулае — асабістасць і мастацкае (творчае) — успрыманіца больш сапраўдным, больш жывым за сучасніц. З гэтага пункту гледжання добраахвотнае «выгнанніцтва» многіх старэйшых беларускіх пісьменнікаў паўстает не выракам, а выраем, ратавальнымі ўцёкамі ў віртуальную маладосць ад рэальнага, фізічна адчувальнаага нябыту».

Жорстка сказана, вылеплена. Але гэта так, так. І што здзіўляе: такія процілеглыя тлумачэнні двух пакаленняў, як гэтыя процілегласці, супадаюць, сыходзяцца. Сапраўды, чары выгнанніцтва (сапраўднага і метафізічнага) не такія ўжо і «бяскрыўныя».

І сёння, як ніколі, нам трэба думаць пра шляхі вяртання. Трэба думаць, як вярнуць і «удержаць» душу. Гэта наша, па запавету Васіля Быкова, доўгая дарога дамоў. Да сябе.

НАВІНЫ

10 (2)

► РАДА

ПАСЯДЖЭННЕ РАДЫ САЮЗА БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

23 снежня мінулага года адбылося пасяджэнне Рады ГА «Саюз беларускіх пісъменнікаў», на якім быў абраны Сакратарыят старэйшай творчай арганізацыі Беларусі.

Першым намеснікам старшыні Рады Саюза беларускіх пісъменнікаў быў адзінагалосна абраны Але́сь Пашкевіч (які ўзначальваў ад'яднанне на працягу 9 апошніх

гадоў), другім намеснікам стаў Эдуард Акулін.

Рада ГА «СБП» зацверділа старшыня ў абласных аддзяленнях пісъменніцкай арганізацыі, а таксама новы склад Прэзідэнтскай камісіі і яе старшыню — Віктара Слінку.

Хвілінай маўчання сябры Рады ўшанавалі памяць пісъменніка, першага прэзідэнта Чэшскай Рэспублікі Вацлава Гавала, які пайшоў з жыцця 18 снежня 2011 года.

► ПРЕМІЯ

УГОНАР ГЕДРОЙЦА

Амбасада Рэспублікі Польшча ў Рэспубліцы Беларусь, Польскі Інстытут у Мінску, Беларускі ПЭН-Цэнтр і Саюз беларускіх пісъменнікаў абвяшчаюць пра заснаванне ЛІТАРАТУРНАЙ ПРЕМІІ ГЕДРОЙЦА за найлепшую кнігу прозы, якая выйшла ў 2011 годзе на беларускай мове.

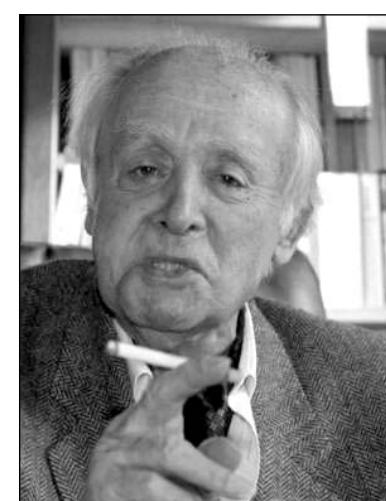
Мэты прэміі: ушанаваць памяць Ежы Гедройца (1906 — 2000) — публіцыста, палітыка, заснавальніка і рэдактара парыжскага грамадска-палітычнага часопіса «Kultura». Ежы Гедройц нарадзіўся ў 1906 годзе ў Мінску і ў сваёй культурнай дзеянасці быў паслядоўным прыхільнікам добрасуседскіх зносінаў паміж Польшчай і Беларуссю, Літвой, Украінай; паспрыяць паглыблению польска-беларускіх стасункуў у галіне культуры; папулярызаваць сучасную беларускую

літаратуру ў Беларусі і Польшчы; падтрымаць актуальных беларускіх пісъменнікаў, паспрыяць выхаду іх творчасці на міжнародны ўзровень.

Літаратурная прэмія Гедройца прысуджаецца за найлепшую кнігу, якая была выдадзеная (у папяровым або электронным варыянтах) у 2011 годзе на беларускай мове ў жанрах мастацкай прозы і эсэстыкі (журы прэміі пакідае за сабой права вызначаць жанр твораў у спрочных выпадках).

Намінаванне пройдзе ў трох этапах. На пачатку 2012 года будзе абвешчаны лонг-ліст прэміі (12 пазыцый). На пачатку лютага будзе абвешчаны шорт-ліст прэміі (6 пазыцый). Абвяшчанне і ўшанаванне пераможцы(—аў) адбудзеца 3 сакавіка 2012 года — у Міжнародны дзень пісъменніка. Сярод узнагароды — магчымасць выдаць кнігу ў Польшчы, літаратурныя стыпендыі і запрашэнні ў єўрапейскія дамы творчасці.

Права прапаноўваць кнігі для ўключэння ў лонг-ліст прэміі

маюць: сябры журы, дырэкторы выдавецтваў, кіраўнікі творчых суполак і пісъменніцкіх арганізацый і (у перспектыве) лаўрэаты прэміі папярэдніх гадоў. Для намінаній кнігі на прэмію неабходна даслаць або перадаць у сядзібу Беларускага ПЭН-Цэнтра падпісаную заявку ў адвольнай форме, далучыўшы да яе 5 асобнікі намінаванай кнігі.

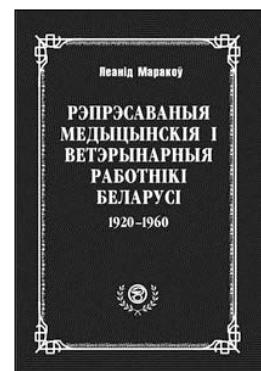
Кантакты для падачы заявак: 220050, Мінск, а/с 218 або: Мінск, вул. Залатая горка, д. 2, кв. 101.

Даведкі па пытаннях вылучэння: (017) 288 14 61 (з 9:00 да 16:00 па буднях); e-mail: pen@vessobel.by.

▼ ПАЛІЦА

ПАМЯТЬ ПРА ПРОДКАЎ

Не першы год журналіст, пісъменнік, гісторык і энцыклапедыст Леанід Маракоў займаецца вывучэннем гісторыі рэпрэсіяў у савецкай Беларусі.

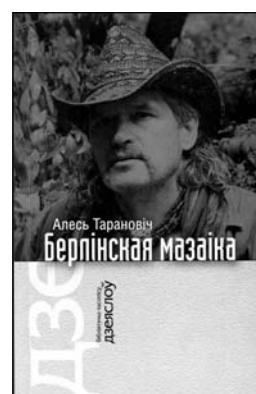

Вось з якімі словамі звязаўся ён да наведнікаў створнага ім сайта marakou.by:

«Вы зайшлі на адзінны ў свеце сайт, дзе размешчаны біяграфіі нашых продкаў — пакутнікі, расстраляныя або закатаваныя

БЕРЛІНСКАЯ МАЗАІКА

Даўно ў кнігарні «Логівінаў» не было такіх гарачых дыскусіяў, дзе і глядацкая зала, і выступоўца, і арганізаторы сустрэчы былі б роўнымі ўдзельнікамі гутаркі. Менавіта ў такім фармаце 28 снежня прышла прэзентация кнігі Алеся Тарановіча «Берлінская мазаіка», якую зладзіў Саюз беларускіх пісъменнікаў пры падтрымцы кампаніі «Будзьма беларусам!».

у турмах НКВД, і тых нямногіх, што пакалечаны мі вырваліся з ленінска-сталинскіх канцлагераў. Гэта больш за 4000 настаўнікаў, 3000 каталіцкіх і праваслаўных святароў, 1500 медыцынскіх і ветэрынарных работнікаў, больш за 1000 літаратаў, і навукоўцаў, многія тысячи іншых дзеячоў культуры, грамадства, прамысловасці Беларусі.

У бліжэйшыя часы планую пазнаёміць вас з біяграфіямі 20000 рэпрэсаваных беларускіх інтэлігентаў, а гэта фактычна ўся інтэлектуальная эліта крывавых 1920-1950-х гадоў. Усяго ж на сёння сабраны звесткі пра больш як 130 тысяч рэпрэсаваных жыхароў Беларусі.

Памяць пра наших продкаў — падмурок, на якім мы зможем бараніць будучыню Беларусі, яе Свабоду і Незалежнасць!

За апошнія гады Леанід Маракоў выдаў некалькі новых кніг на гэту тэму: «Рэпрэсаваныя медыцынскія і ветэрынарныя работнікі Беларусі. 1920-1960», «Рэпрэсаваныя каталіцкія духоўныя, канскрэваныя і свецкія асобы Беларусі. 1917-1964», «Рэпрэсаваныя праваслаўныя свяшчэнна- і царкоўнаслужыцеля Беларусі. 1917-1967. Том I», «Рэпрэсаваныя праваслаўныя свяшчэнна- і царкоўнаслужыцеля Беларусі. 1917-1967. Т. II».

На гаданым сайце можна атрымаць поўную інфармацыю пра выданні і азнаёміцца сістэмамі усіх кніг, выдадзеных Леанідам Мараковым.

Набыцца гэтыя ды іншыя кнігі можна, звязаўшыся з аўтарам.

Адкрыў сустрэчу старшыня Саюза беларускіх пісъменнікаў Барыс Пятровіч. Але́сь Разанаў расказаў пра сваё знаёмства з аўтарам «Берлінскай мазаікі» і згадаў, як парай яму пісаць па-беларуску для беларусаў. Леанід Дранько-Майсюк прызнаўся, што чытае кнігу Алеся Тарановіча паўсюль, у метро і кавярнях, і ў пацверджанне прадэмансстраў чэк з кавярні, якім скарыстаўся замест кніжной закладкі. Віктар Шніп прысвяціў Алеся Тарановічу свой верш «Тутэйшы вожык», мадэртар сустрэчы паэт Анатоль Івашчанка таксама прачытаў не-калькі сваіх вершаў з апошніх публікацыіў «новачаснай» «Літаратурнай Беларусі».

Сам Але́сь Тарановіч пачытаў урэчкі са сваёй кнігі і падзяліўся сваім назіраннім, што да беларускай ментальнасці ў параўнанні з немцамі. «Беларусы лёгка жывуць з немцамі, імі», — сказаў.

Прамаўляе Але́сь Разанаў

але паміж сабой ім паразумецца цяжка». «Беларусы робяць усё з аглядкай на іншых, а немцы ў цяжкі моманты гуртуюцца».

У конкурсе на самое цікавае пытаннне аўтару кнігі перамог колішні амбасадар Беларусі ў Нямеччыне Пётр Садоўскі, які за сваю актыўнасць на сустрэчы (спадар Пётру проста засыпаў аўтара іранічнымі пытаннямі) атрымаў у падарунак новы нумар часопіса «Дзеяслоў».

Прэсавая служба СБП

ВЕРШЫ НЕ ПА ЗАГАДЗЕ

Сваю новую кнігу «Шоргат жукоў» паэт Зміцер Вішнёў прэзентаваў у «еўрапейскім фармаце». Аўтар вырашыў абыцціся без перформансаў і проста пачытаў свае вершы ды адказаў на пытанні аматараў пээзіі. Зрэшты, як выявілася, свае творы Вішнёў не хоча называць «вершамі» і аддае перавагу слову «тэксты».

Прэзентация новай кнігі Змітрапа Вішнёва адбылася ў перадкаляндную пятніцу ў актавай

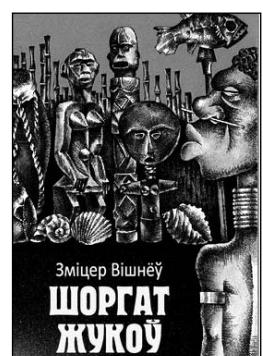
зале Мінскай абласной бібліятэкі імя А.Пушкіна. Вядоўца вечарыны, арт-мэдэйджар і перакладчыца Ірына Герасімовіч, пачала імпрэзу з цытаты Віславы Шымборскай, якая казала пра тое, што пээзія акрамя саміх пээтав і даследчыкаў цікавіць хіба двух-трох чалавек з тысячы. «А нас тут паглядзіце колькі!» — з аптымізмам сказала Ірына, звяртаючыся да амаль пойнай залы.

Каб усіх настроіць на адну хвалю, героя вечара адразу папрасілі прачытаць што-небудзь паказальнае з новага. Зміцер паабяцаў, што гучна прамаўляць не будзе — ды абраў верш, з якога пачынаецца «Шоргат жукоў»: «Вершы не пішуцца па загадзе

У працэсе дыскусіі пээта назвалі адным з самых паслядоўных удзельнікаў суполкі «Бумбам-літ», якая колісім імкнулася змяніцца аблічча беларускай літаратуры. Але той не пагаджаўся: «Хоць у творах і вокладцы аўтарства Irapa Клімава праглядаецца сувязь з мінулим, я ўсё ж адышоў ад бумбамлітавскай творчасці», — заявіў ён і прынёў толькі вызначэнне, якое дала Ірына Герасімовіч: «Ён піша не так, як у «Бумбам-літце», а так, як трэба пісаць пасля «Бумбам-літца».

Зміцер працягваў нягучна чытаць вершы з новага зборніка ды адказаў на пытанні цікайных. «Я спрабую ўдасканальваць унутраны досвед. У «Трапе для сусліка» я ўзімусі рыфмаваць сказы. Цяпер мне гэта нецікава. У новай кнізе я ўзімусі за санеты, але больш не буду, бо гэта пройдзены этап», — сказаў ён і прызнаўся, што им шмат чаго не падабаецца з напісанага ім, але галоўнае тое, што за гэта не сорамна — ані перад сабой, ані перад чытаем. Яго пээзія не вырабленая, так лічыцца сам пээт: «Ніколі не бывае такога, што я выпісваю. Словы на мяне сыходзяць, і здарается, што магу за пару хвілінай напісаць тэкст». Ён вельмі проста падзяляе пээзіі — на «выпісаную» (калі людзі навучыліся ўдала рыфмаваць) і «ўнутраную» (гэта калі ад душы). Прычым Зміцер падкрэслена жадае, каб яго называлі мастаком і літаратаром, а не пээтом і выдаўцом.

Паводле Мікалая Дубавіцкага, budzma.org

Зміцер Вішнёў
ШОРГАТ ЖУКОЎ

ПЫТАННІ

БЕЛАРУСКАЯ КНІГА: АЎТАРЫ І ЧЫТАЧЫ

Як часта чытаюць беларусы?
Колькі сучасных пісьменнікаў ведаюць і ці купляюць кнігі ў кнігарнях? Адказы на гэтыя і іншыя пытанні высвяталяя лабараторыя «Новак» па просьбе Саюза беларускіх пісьменнікаў у снежні 2011 года. Вынікі апытаання, праведзеныя напярэдадні Года кнігі, не абнадзеяваюць.
Як паведаміла прэс-служба Саюза беларускіх пісьменнікаў, калі паловы беларусаў не чытаюць літаратуру або чытаюць вельмі рэдка, беларускімі кнігамі не цікавяцца 62 % апытаных, калі двух трацінаў не ведаюць ніводнага сучаснага беларускага пісьменніка.

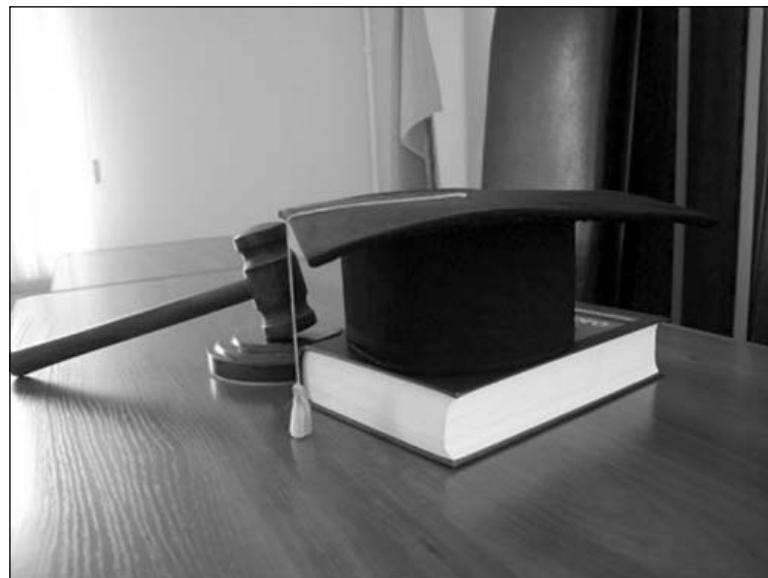
Згодна з вынікамі апытаання, мастацкую літаратуру хача б раз на тыдзень чытае 16,9% беларусаў, раз на месяц чытанню прысвячае свой вольны час — 24,4% рэспандэнтаў. Ніколі не бярё ў рукі кнігу — амаль траціна насельніцтва.

Па-беларуску кнігі не чытаюць 80% апытаных...

97,1% беларусаў не чытаюць мастицкія творы ў перакладзе на беларускую мову. 68,4% з іх ні пры якіх умовах не абраў бі беларускамоўны пераклад.

Варта адзначыць, што сярод літаратурных жанраў, якім у большай ступені аддаюць перавагу нашыя суайчыннікі, асноўны — дэтэктыўны (38,3%), за ім па «чытанасці» ідуць жаночыя раманы (28,1%) і класічная (26,5%) літаратура.

Асноўны шлях кнігі да беларускага чытача — ад сябровой і знаёмых. 44% аматараў чытаў пазычыаюць кнігі, 28,7% — купля-

юць у кнігарнях, у тым ліку праз інтэрнэт, 26,8% — па-ранейшаму наведваюць бібліятэкі, 12,6% — спампоўваюць з інтэрнэту. 49,9% не купляюць кнігі наогул.

На пытанне пра постаці сучаснай айчыннай літаратуры абсалютная большасць беларусаў (74,6%) не можа назваць ніводнага пісьменніка. Сярод самых вядомых — Васіль Быкаў (6,5%), Уладзімір Каракевіч (3,8%), Іван Шамякін (3,2%), Уладзімір Някляеў (2,8%). Сучаснымі Якуба Коласа і Янку Купалу лічыць 2,4% і 2,2% адпаведна. Любімая не-беларуская пісьменнікі наших чытачоў: Дар'я Данцова (11,3%), Аляксандра Марыніна (5,6%), Таццяна Усцінава (3,4%), Леў Талстой (2,5%) і Юлія Шыліава (2,0%).

Што тычыцца перыядычных выданняў, то 91,9% беларусаў не чытаюць айчынныя літаратурные часопісы, а 98,9% не чытаюць часопісы замежныя, у тым ліку і расійскія, з якіх найбольш папулярныя «Літаратурная газета» (0,3%) і часопіс «Наш современник» (0,3%). Найбольш чытаныя айчынныя выданні — дзяржаўныя (якія адпаведна папулярызуюць і выпісваюць бібліятэкі): часопіс «Нёман» (2,9%), газета «Літаратура і мастацтва» (2,6%), часопісы «Полымя» (2,2%), «Маладосць» (2,2%). З незалежных найбольш чытаныя часопіс «Дзеяслоў» (0,6%) і дадатак да «Новага Часу» — «Літаратурная Беларусь» (0,4%).

Але даволі сумнай ситуацыя з беларускай літаратурай у нашай краіне, на думку рэспандэнтаў, можа змяніцца. Больш за палову апытаных (52,4%) лічыць, што гэтаму будзе спрыяць з'яўленне цікавых аўтараў і твораў, 27,2% — большавая жанравая разна-

і 39,0% адпаведна. Любімая не-беларуская пісьменнікі наших чытачоў: Дар'я Данцова (11,3%), Аляксандра Марыніна (5,6%), Таццяна Усцінава (3,4%), Леў Талстой (2,5%) і Юлія Шыліава (2,0%).

Што тычыцца перыядычных выданняў, то 91,9% беларусаў не чытаюць айчынныя літаратурные часопісы, а 98,9% не чытаюць часопісы замежныя, у тым ліку і расійскія, з якіх найбольш папулярныя «Літаратурная газета» (0,3%) і часопіс «Наш современник» (0,3%). Найбольш чытаныя айчынныя выданні — дзяржаўныя (якія адпаведна папулярызуюць і выпісваюць бібліятэкі): часопіс «Нёман» (2,9%), газета «Літаратура і мастацтва» (2,6%), часопісы «Полымя» (2,2%), «Маладосць» (2,2%). З незалежных найбольш чытаныя часопіс «Дзеяслоў» (0,6%) і дадатак да «Новага Часу» — «Літаратурная Беларусь» (0,4%).

Але даволі сумнай ситуацыя з беларускай літаратурай у нашай краіне, на думку рэспандэнтаў, можа змяніцца. Больш за палову апытаных (52,4%) лічыць, што гэтому будзе спрыяць з'яўленне цікавых аўтараў і твораў, 27,2% — большавая жанравая разна-

стайнасць, 22,9% — лепшая рэклама, 17,5% — зніжэнне кошту кніг. Дзяржаўная падтрымка можа палепшыць сітуацыю на думку толькі 14,6% рэспандэнтаў.

Варта таксама адзначыць, што дзяржаўнасць найстарэйшай творчай арганізацыі Беларусі — Саюза беларускіх пісьменнікаў — становіча апэнньююць 61,4% апытаных, і толькі 8,8% даюць дзяржаўні СБП негатыўную адзнаку.

Вынікі прыведзенага сацыялагічнага апытаання выклікалі розгалас. Адно з меркаванняў публікуем сёння. Вось якімі думкамі падзяліўся ў сваім блогу крытык Павал Абрамовіч:

«Саюз беларускіх пісьменнікаў замовіў сацыялагічнае апытаанне, па выніках якога выясцілася: 82% чытаюць кнігі на рускай мове і толькі 13,8% — па-беларуску. Пры гэтым 70% не ведаюць ніводнага сучаснага пісьменніка.

Чаму такія вынікі?

Заднаго боку, дзяржава імкнецца кантроліроўваць сферу беларускага кнігагандлю праз механізмы ліцензіяў, выдавецкіх планаў і цензуры; яна не аслабляе падаткі, не дае інвестыцыяў, дзіцынца найновых сродкаў камунікацыі, выдання і распаўсюджуе кніжнай прадукцыі; паўсюль тут пануе бюрократыя, адсутнасць ведаў, густу і матыўнасць. Больш за тое, улады задзейнічалі адміністрацыйныя рэсурс, каб аддаліць ад людзей спраўдную нацыянальную літаратуру — як класічную, так і сучасную, — падмяніць яе ідэалагічнай графаманіяй, парализаваць працу нелаяльных пісьменнікаў і прыватных выдаўцоў.

Акромя таго, у краіне не расправаваныя нацыянальныя праграмы папулярызацыі чытання, зруйнаваныя перакладчыцкай школа і інстытут літаратурных крытыкаў. Распаўсюдам літаратуры памежамі краіны займаюцца, як

могуць, Мінкульт і МЗС. Паўсюль галечка, неўладкаванасць: работнікі культуры ў сталіцы і рэгіёнах выбіваюцца з апошніх сіл, атрымліваючы міэрныя заробкі за сваю працу; у дзіцячыя садкі бацькамі даводзіцца несці свае кнігі, бо іх настойлівіца просіць аб гэтым адміністрацыя, — гэта мела месца нават у часы беларускага «еканамічнага цуду».

Пры гэтым на дзяржаўным уроўні мовай зносінаў у сферах культуры, як і ва ўсіх іншых, застаецца пераважным чынам рускай.

З другога боку, беларускія чытачы апынуліся ў палоне расійскіх выдаўцоў, якія свабодна пачываюцца на нашай тэрыторыі. Адбылося гэта дзякуючы моўному факту, мовным сувязям на ўзроўні «метраполія-правінцыя», наяўнасці вялікіх грошай ў расійскіх літаратурных холдынгаў, неаслабнай падтрымцы рускай (і рускамоўнай) літаратуры з боку розных інстытутаў, у тым ліку мас-медиа, якія транслююцца на тэрыторыі Беларусі. Да таго ж расійская выдавецтва групы могуць задаволіць чытацкі попыт на ўсе жанры масавай літаратуры, якія цяпер дамініруе ва ўсім свеце, маюць рэзервы для якасных перакладаў замежных твораў розных узроўняў на сваю мову, спрыгна друкуюць розныя да-веднікі і энцыклапедыі. У гэтых варуниках нядзіўна, што многія беларускія прыватныя кнігавыдаўцты дзейнічаюць як расійскія філіі, а маладыя пісьменнікі Беларусі вырашаюць пытанне з мовою сваіх кніг на карысць рускай і адпраўляюць свае рукапісы ў Маскву і Санкт-Пецярбург.

Гэтую прыкрую сітуацыю можа змяніць толькі стварэнне эканамічна незалежнай дзяржаўы ў нацыянальных формах — усё астатніе беларускія літаратура зробіць сама. Як магутная рака, на берагах якой нарэшце зруйнавалі хімічныя прадпрыемствы».

РЭХА

МАЛЕНЬКІЯ РАЗВАГІ НАД ВЯЛІКАЙ ДЗЯРЖАВАЙ

ДА 20-ГОДЗЯ РАСПАДУ СССР

Анатоль ТРАФІМЧЫК

За детство счастливое наше спасибо, Родная Страна. З песни сталинских часоў

Сёння многія яшчэ прайяўляюць даволі высокую ступень настальгіі па такім дзяржаўным утварэнні, як Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, з якога родам, бадай, усё наша сацыяльнасць на свядомае насельніцтва.

Гэта настальгія мае пад сабой не столькі рацыйнальную глебу, колькі ірацыйнальныя вытокі. Найперш хочацца адзначыць, што настальгія — гэта пачуццё, а не думка. Калі ж асэнсоўваць такі феномен — меркаванне, што ў час Саюза было лепей, трэба звярнуць увагу перадусім на псіхалогію чалавека. А 20 гадоў назад, калі скончыліся «старыя добрыя часы» застую і стабільнасці, акрамя той самай стабільнасці і непатрабнасці думаць пра свой

Зайважце: не нейкая абстрактная ідэя. А ідэя — яны былі і будуть. Іх адрозненне паміж сабой заключаецца ў тым, што некаторыя з іх увасабляюцца ў рачаісцасці, а некаторыя — не.

Колькі было дзяржаўных праектаў, нават на беларускіх землях? А рэалізоўваліся адзінкі. А вось адрозненне дзяржаўніцкай ідэі ад канкрэтнага чалавека па-

лягае ў тым, што апошні, стаўшы аднойчы реальнасцю, можа застацца толькі ў памяці іншых, знікнуўшы раз і назаўсёды. У той час, калі ідэі могуць адраджацца. Да таго ж ідэі як суб'екту не баліць — у адрозненне ад чалавека, які перажывае рёчаісцасці. Ідэя ўвогуле не можа быць суб'ектам. Яна — толькі аб'ект нашага ўспрымання і маніпуля-

цы. А ўспрыманне тое вельмі індывидуальнае. Таму адна і тая ж ідэя можа ўяўляць розным людзям па-разнаму. Той самы СССР — для адных гэта дабрабыт і спакой, а для іншых — таталітарызм і прыгнёт.

З гэтай прычыны чалавек з'яўляецца самакаштоўным феноменам, які не павінен служыць абстракцыям. Гэта ідэі павінны служыць чалавеку. Такім чынам, не чалавек для дзяржавы, а дзяржава для чалавека. Гэта не значыць, што дзяржава, нацыя не з'яўляюцца каштоўнасцямі.

З'яўляюцца. І вельмі значыць. Толькі канкрэтны чалавек стаіць паперадзе як каштоўнасць, ачольвае аксіялагічную сістэму, з'яўляюцца яе мэтай.

Аднак па-ранейшаму, як сказаў філософ С. Лец, у барацьбе ідэй гінучь людзі. Праз гэты афарызм высвячваецца ненармальная сітуацыя, калі чалавек становіцца вінцікам ідэі іміста, як у выпадку настальгіі па Савецкім Саюзе.

Любіце канкрэтнага чалавека, а не штучных абстрактных выдумкі (асабліва ў выглядзе дзяржаўных ідэалогій). Толькі такім чынам жыццё будзе паліпшана.

► АЛФАВІТ ІНШАДУМСТВА

«ТАЛСТОЙ ПАДПІСАЎСЯ Б ПАД ЛЮБОЙ

**Ужо дзяўгты год Беларусь
жыве без Васіля Быкава.
Жыве — па спрагнаваных і
напрочаных пісьменнікам
днях, клопатах, падзеях. І ўсё
часцей мусіць успамінаць яго
— каб знасці ўрэшце выйсце.**

**Помніць Васіля Быкава
і звяраюць свой шлях па
ім не толькі ў Беларусі...
Чытачам «ЛБ» прапануюцца
фрагменты гутаркі пра творцу
і грамадзяніна, якай няду́на
прагучала на хвалях расійскай
рэдакцыі «Радыё Свабода» ў
перадачы «Па-над бар’ерамі».**

Іван Талстой:— Васіль Уладзіміравіч Быкаў... Як Вы ставі́цесь да гэтага пісьменніка?

Андрэй Гаўрылаў: — З захапленнем. Такі быў час, што ўсе хлапчуки чыталі ваенную прозу, прычым, самую розную — і добрую, і дрэнную, як я цяпер разумею, і хлуслівую, і праўдзівую, і сярэднюю, — усё, што трапляла пад руку, бо ваенна тэма была вельмі блізкая пакаленню, якое было ледзь-ледзь старэй нас, і пад іх уплывам мы таксама ўсё гэта праглыналі. Дык вось, усе гэтыя ваенныя аповесці ў большасці сваёй былі прадказальныя. І рабтам мне трапляеца «Мёртвым не баліць». І я памятаю, як я пачынаю чытаць прыкладна з такім жа адчуваннем, і гэта адчуванне пачынае тармазіцца: не тое, не тое, — я ўчытваюся ў гэта, і ўжо зусім па-іншаму вайна раскрываецца.

Я здагадваўся, што вайна была не такая прыгожа-святочная, як многія кнігі пра вайну спрабавалі яе паказаць, але тое, што вайна ўпершыню мне рабтам была паказана знутры чалавека, з усімі перажыўннямі чалавека, не калі батальёны вырашаюць, каму пай-сці направа, каму налева, якую вышыню ўзяць першай, якую другой і хто хутчэй фарсіруе Днепр ці Одар, а калі паказаны чалавек, які, вядома, вельмі хоча выжыць, але пры гэтым яшчэ адчувае, што ён не можа страціць сябе. Вось тады я ўпершыню заўважыў прозвішча аўтара — Васіль Быкаў. Тады я ўпершыню зразумеў, што гэта зусім іншая літаратура, і гэтым творам ён мяне скарыў назаўжды. І хоць пазнейшыя рэчы былі нашмат глыбей, у чымсьці трагічней, у чымсьці лепш напісаныя, тым не менш, для мяне Быкаў застаецца шмат у чым менавіта аўтарам рамана «Мёртвым не баліць».

Іван Талстой: — Першай аповесцю Васіля Быкава для мяне стаў «Сотнікаў». У самым пачатку 70-х мне далі мае старэйшыя часопіс «Новый мир» з гэтай аповесцю. Мне было гадоў чатыраццаць. Быкаў, я тут з вамі зусім пагаджуся, спыніў маё чытанне. Звычайна чытаеш хутка — зразумелыя хады, лініі нейкія, модулі апісаныя вайны даволі стандартныя і шаблонныя. Быкаў спыняе нетрэвіяльным, нетыповым ходам аповеду, бо ў Быкава не пра бой, а пра сумленне, пра чалавека, пра выбар — гэта экзі-тэнцыяльныя аповесці.

І тады мяне ўразіла вось што. Я ўжо прачытаў сёе-то Набокава да таго часу, ён мяне зусім захапіў, гэта моўная раскоша, «парчёвая проза», як ён сам пра каго-сяці сказаў, неверагодная выкшталтонасць, і зразумела, што такі пісьменнік павінен быць забаронены, задушаны, у нас не друкаваны, і гэтак далей. Я прачытаў і «Майстра і Маргарыту» да таго часу. Я хачу сказаць, што ў мяне быў нейкі досвед чытання недазволенай літаратуры. І ў Васілю Быкаву мяне ўразіла нейкая недазволенасць, але гэта была недазволенасць іншага гатунку, гэта была ідэйная, ці што, экзістэнцыяльная недазволенасць.

<...> Заставалася нейкае ўзрушачае талстоўства. Я ўпізунены, што Леў Мікалæвіч Талстой, калі бы ён пражыў XX стагоддзе, падпісаўся б пад любой з апесція Васіля Быкава, настолькі гэта было сур'ёзна, па-сучаснаму, адміняючы фальшывыя хады аповеду, адміняючы нязначныя эпізоды. Усё працуе на раскрыцці героя, на ўсю складаць і яго. Паглядзіце: Быкаў у сваіх кнігах ніколі нікога асабліва не лае, тым больш, калі гэта цэнтральная герой. Ён не паказвае падлогу ці добрых, любімых герояў чорнай ці белай фарбай. У яго абавязкова падлога моцны фізічна, ён амаль прыгожы, ён ладны, разумны, ён востры, хуткі, здагадлівы, адважны... Але ён становіца нягоднікам і здраднікам, ён становіца маладушным. І ў гэтым выдатны канстраст, у гэтым выдатнае разуменне мастацкасці. Але не эфектнай, а талстоўской мастацкасці. І, наадварот, герой чэзлы, як той жа Сотнікаў (я люблю гэту аповесць, гэта лепшае, што я чытаў пра вайну), ад якога суцэльнія праблемы, ён «troublemaker», як сказаў б ангельцы, ён кашляе, ён хворы, ён невыносны... А вось у ім чалавечая прыгажосць рап-

акром таго, у Васіля Быкава ёсць бязлітасная выявы, бязлітасныя хады, і далёка не заўсёды падлогі і нягоднікі ў яго валодаюць нейкімі станоўчымі ці наогул нават чалавечымі рысамі. У Васіля Быкава было адно бліскучасе апавяданне, якое я вельмі доўга захоўваў у часопісе «Юность», бо яно не ўваходзіла ў якія зборнікі твораў пісьменніка, ён у книжным фармаце быў перавыдадзены ўжо падчас новай эпохі ці падчас перарабудовы.

Гэта было апавяданне «Свяякі». Жорсткае апавяданне, страшнае, пра тое, як у беларускай вёсцы жанчына прыходзіць да свяякі з просьбай пагаварыць з сынам, бо сын-падлетак збираецца ў партызаны. Яна не можа ўявіць сабе, што яго страціць (зразумела, што большасць партызан асуджаны), і просіць: вось пагавары ты з ім па-мужчынску, па-свойму, тым больш, ты ведаеш, пра што казаць. А гэты яе сваяк — паліцай (вёска занята немцамі). Так, — згаджаецца сваяк, — я з ім пагавару. Ён прыходзіць у хату з немцамі, хлопца забираюць і расстрэльваюць. Жанчына кідаецца ў калодзеж.

Усё. Каюткае, зусім немудрагелістае апавяданне, з аднаго боку, і апавяданне, якое табе не пакідае і наймалой надзеі ні на што. Вось там гэты родзіч-паліцай, нават калі ён выведзены, як вы кажаце, Іван, вялікі, добрым, моцным, гэта забываецца праз імгненне: занадта моцнае адчуванне нам перадае аўтар ад усёй гэтай жудаснай сітуацыі.

Іван Талстой: — Я ўсяго толькі меў на ўвазе, што гэты шэры моўны, стылістычны фон, які ўжывае Быкаў (абсалютны майстар, якому падуладная сіла слова!), ён наўмысна падбірае гэтыя кіпцюры, бо разумее, што, як на вернісажы яркія карціны, а, у дадзеным выпадку — яркія чалавечыя выявы і неверагодна запамінальныя экзістэнцыяльныя ўчынкі і сітуацыі, павінны вісць на шэрым палатне. Не трэба націскаць мовай там, дзе націскае само жыццё, дзе націскае ўчынк, прыгажосць ці пачварнасць чалавечых паводзін.

Мы запрасілі ў нашую студыю супрацоўніка Беларускай рэдакцыі «Свабоды», у мінульым — дэпутата беларускага парламента Сяргея Навумчыка, які блізка ведаў і шмат гадоў супрацоўнічала з пісьменнікам. Ці справядліва, з Вашага пункта гледжання, уключчэнне Васіля Быкава ў шэраг іншадумцаў?

Сяргей Навумчык: — Абсалютна справядліва, таму што ў яго біографіі зафіксаваны і 60-я гады, і супрацоўніцтва з «Новым миром», і дзікія канфлікты з цэнзурой, і «тамиздаты» яшчэ адносна маладога Быкава, літаральна першых жа яго твораў, і, нарэшце, канец 80-х гадоў, калі ён узнічаліў, па сутнасці, антыкамуністычныя нацыянальныя рух у Беларусі, быў духоўным лідарам, і для многіх з тых, хто тады быў у дэмакратычным руху, Быкаў стаў постасцю з першага шэрагу, ён уласабляў сабой і дэмакратычны рух, і, як мы яго тады разумелі, іншадумства.

Іван Талстой: — Распавядзіце, калі ласка, пра ўзаемадносіны Васіля Быкава з савецкай цэнзурай. Наколькі я ведаю, зусім не ўсё, што ён хацеў надрукаваць, атрымлівалася надрукаваць... З чаго ўсё пачалося? Ён што, апазіцыянерам ці іншадумцам нарадзіўся?

Сяргей Навумчык: — Не, безумоўна. Да пачатку 60-х гадоў у Быкава была цалкам трывіальная біяграфія. Падумайце самі: афіцэр у гады вайны, прычым, дэмабілізаваны значна пазней, чым вайна скончылася, потым

праца ў гарадзенскай абласной газеце, потым іншою яго прызвалі ў войска, служба на Далёкім Усходзе, служба на працягу некалькіх гадоў, вельмі цяжкая, і служба не ў ваенай газеце ці паліторганах, а звычайнім ротнім. Потым вяртанне ў Гродно, праца ў абласной газеце літкансультантам (зразумела, што гэта была партыйная газета). Нядайна апубліканы яго першы літаратурны досвед, які ён сам ніколі не друкаваў. Там, безумоўна, бачныя проблескі таленту, але па ідэйным утрыманні гэта абсалютна савецкая апавяданні.

І ён пачынаў, калі браць тэматыку, як пісьменнік, які ўрэчычы Віктара Някрасава падаваў тую прафі, якую ён бачыў, яе звалі «аконнай праўдай». І вось тут у сярэдзіне 60-х гадоў і адбыўліся яго першыя сутыкненні з цэнзурай. Найболыш яркі прыклад — гэта яго аповесць «Мёртвым не баліць», дзе, сярод іншага, былі выведзены і смершаўцы, супрацоўнікі НКВД. Гэта стала прычынай таго, што аповесць была вельмі моцна падрэзана. Яму толькі частковая, у вельмі скарочаным варыянце ўдалося яе надрукаваць у Беларусі, і потым у рускім, у яго аўтарскім перакладзе яна была апублікавана ў Маскве. «Круглянскі мост» (праз два гады) апублікаваў Твардоўскі ў «Новым мире», і тады ж завязаліся адносіны Быкава з Салжаніцыным, які добра ацаніў раннюю быкаўскую прозу. Хоць казаць пра тое, што гэта быў малады пісьменнік, не даводзіцца: Быкаву ўжо было 42–44 гады, ён быў ва ўзросце, чалавекам з жыццёвым досведам, бацькам дзвяраў.

Калісці я яго спытаў: «Васіль Уладзіміравіч, а колькі тамоў было б у вашым поўным зборы твораў? Атрымлівалася б наогул апублікаваць гэта ўсё ў першадным выглядзе?». Ён сказаў: «Не, Сяргей, калі гаварыць пра раннюю аповесці, я б і сам іх не мог аднавіць, бо рэдактарская рука і цэнзурা так па іх паходзіла, што цяпер ужо проста не разబрэш, і я сам не разబару, што там адміяне, а што — ад рэдактара ці цэнзара».

Дарэчы, мы маем больш ці менш аўтэнтычнае выданне «Мёртвым не баліць». У 1965 годзе нашыя калегі, супрацоўнікі Беларускай службы Радыё Свабода ў Мюнхене, выдали гэту аповесць.

Іван Талстой: — Гэта значыць, гэта быў быкаўскі «тамиздат»?

Сяргей Навумчык: — Больш за тое, цікава, што сам Быкаў у той час толькі чую, што, нібыта, там гэтую книгу апубліковалі, а ўбачыў ён яе і трymаў у руках ужо ў 2000 годзе, калі прыехаў у Прагу...

Іван Талстой: — Кніга была апублікавана па-беларуску?

Сяргей Навумчык: — Так... З «Мёртвым не баліць» менавіта дыяспера дапамагла, што ж тычыцца выдання многіх іншых яго твораў: па дадзеных маскоўскай Кніжнай палаты на канец 90-х гадоў Быкаў быў перакладзены на 52 мовы свету. Да сённяшняга часу мы не маем у Беларусі аўтара, якога бы столькі перакладалі. Вядома, яго выдавалі ў сацыялістычных краінах, але не толькі.

З АПОВЕСЦЯЮ ВАСІЛЯ БЫКАВА»

<...>

Іван Талстой: — У студзені 2000-га года ў нашай маскоўскай студыі Уладзімір Бабурын гутарыў з Васілем Быкавым, які толькі што атрымаў прэмію «Трыумф». Але гаворка ішла, зразумела, не толькі пра яе. Уладзімір Бабурын паставіў пытанне так: ці лічыцце Вы сябе незапатрабаваным? Ці пакутуеце праз тое, што пісьменнікаў цяпер не слухаюць. Быкав адказаў:

Васіль Быкаў: — Калі не слухаюць, гэта яшчэ не трагедыя. Горш, калі слухаюць не тыя. А вось па гэтай частцы, я б сказаў, у нас нічога не змяняецца. Тыя органы, якія прыстаўлены да літаратуры, яны заўсёды слухаюць. Я не ведаю, як цяпер у Расіі, я ўсё-такі тут даўно не быў, а ў нас, у Беларусі, гэта працягваецца, напэўна, з дзён Каstryчніцкай рэвалюцыі.

Вядома, тут дваякае можа быць стаўлінне да гэтага факту. Дзесяці напачатку 60-х гадоў прыезджаў у Москву выдатны Джон Стайнбек, ён сустракаўся з маскоўскімі мадымі пісьменнікамі і, як я памятаю зых часоў, ён казаў: «Што ў вас за вольнае слова саджаюць, даюць тэрмін, — гэта ж выдатна. Гэта гаворыць пра кошт гэтага слова. На Захадзе, напрыклад, яно не мае ніякага значэння: што бы ні казалі на любой плошчы, усё будзе марна».

Дык вось, мы цяпер якраз прыйшлі да такога стану, калі слова пісьменніка па вялікім рахунку нічога не варта. Стартаванне да гэтага можа быць вырашана ў духу Камю. Памятаеце, яго «Чума», выдатная рэч, якую калісці Твардоўскі называў «Евангеллем ХХ стагоддзя»? Можа быць, і ў духу Талстога: самае яго вядомае выслоўе: «Рабі, што належыць, а там хай будзе, што будзе». Таму, я думаю, не варта драматызаваць гэтую сітуацыю. Пісьменнік проста павінен рабіць сваю справу і пісаць так, як ён лічыць патрэбным.

<...>

Іван Талстой: — Пра феномен пісьменніка разважае ўважлівая чыгачка, якая прагна цікавіцца быкаўскай творчасцю ўжо напачатку 60-х, — Валерый Навадворская.

Валерия Навадворская: — ...Можна сказаць, што спачатку гэта быў сумленны франтавы пісьменнік («Трэцяя ракета», скажам)... Насамреч, безумоўна, ён быўтым, каго звалі ў савецкай Беларусі ў 30-я гады «нацдэмам» — нацыянал-дэмакратам. Такіх усіх запар арыштоўвалі і знішчали... Па-першое, ён пісаў па-беларуску, што было не харектэрна — многія ўкраінцы і беларусы проста не ведалі сваёй мовы і так і шпарылі па-руску з самага пачатку, не даводзілася перакладаць. І ён не пасвіўся, як усе, у «Дружбе народов» (гэта быў такі аазіс, такая дзіцячая пляцоўка для нацыянальных літаратур, там дазвалялася больш, чым у іншых месцах). Ён пачынаў з «Юности», і пачатак быў нетыповы.

Яшчэ ў 1964 годзе (мне тады было 14 гадоў, таму я з цяжкасцю ўзгадваю) была бліскучая аповесць «Западня». Вельмі страшная аповесць. Там ішла гаворка пра тое, што свае страшней чужых. Там немцы не змаглі зламаць ма-

ладога палоннага лейтэнанта, ён ім нічога не сказаў, але ў кішэні яны ў яго знайшлі ведамасць — ён камсамольскі ўніверсітэтскі атрымліваў. І яны прарабілі з ім такую штуку, як быццам быў ім ім называў сваіх байцоў, і яны запусцілі ў трансляцыю на савецкія акопы, што, маўляў, заклікаем перайсці на наш бок вось такога, вось такога... Даволі дурны варыянт здрады, як сабе гэта бачылі тагачасныя асабісты. Але асабістай і смершаўцаў хапала. Пасля чаго гэты ўмелы садыст-гестапавец, які выдатна гаварыў па-руску, загадаў яго адпусціць і сказаў: «Ты ж хадеў ісці да сваіх. Ну, ідзі...» И калі малодшы лейтэнант дайшоў да сваіх акопаў, да яго, нарэшце, дайшло, што стравялі па ім не знямечкіх, а з савецкіх акопаў, і калі ён там апынуўся, ніхто яму не верыў, усе лічылі яго здраднікам. И ўжо збіраўся асабіст яго арыштаваць, але тут абвясцілі чарговы наступ...

Гэта быў вельмі нетыповы варыянт франтавой літаратуры. Далей усё так і пайшло. Партызаны аказаліся не анёлы, а такія ж людзі, як немцы, калі не горш... «Мёртвым не баліць» — гэта ж жудасная рэч, таксама вельмі ранняя, калі на міннае поле гоняць сваіх санітарак і сваіх байцоў, калі бравы капітан, які байца, што хтосьці дэзертыруе ці не ляжы пад танк, патрапіўшы ў палон, тут жа пачынае служыць немцам.

Увогуле — суцэльны жах. І ніякага прасвету, ніякай радасці ад перамогі ніяма. Гэта не Сіманаў, гэта нават не Леанід Першамайскі, у якога былі гэтыя моманты, гэта нават не Кандрацьеў, гэта значна далей.

І так і пайшло... «Выварат» вайны — вось што даваў Васіль Быкаў. <...>

Васіль Быкаў, натуральна, не ўжыўшыся з Лукашэнкам, — вось парадокс гісторыі і сітуацыі — ён, удзельнік вайны, знайшоў прыстанак у таго самага народа, з якім ён ваяваў, — у немцаў, а вярнуўся на родную зямлю толькі паміраць. І яшчэ паспей напісаць «Чырвоныя пятліцы». Гэта, вядо-

ма, ужо поўны апафеоз — як раскулачвалі па разнарадцы. Калі ніяма каго было раскулачыць, праста хадзілі і пыталі: ці не згодзен ты, каб цябе раскулачылі?..

Васіль Быкаў стварыў зусім страшную палітру, якая даходзіць да нашых дзён. Яго палітра, яго маляўнічая галерэя — гэта праста Еранім Босх — даходзіць да нашых дзён, і там адзін з яго герояў праства памірае ў трубе. У той самай трубе, у якой мы жывём, у трубе, якую пачалі зварваць, — заблудзіўся ў «Газпраме». Так у гэтай трубе і памёр ад голаду і адсутнасці паветра. Ну, увогуле, гэта будучы лёс Расіі.

Іван Талстой: — Давайце пасправляем падагульніць: што ж у Васілю Быкаў было іншадумнага?..

Андрэй Гаўрылаў: — Сам Васіль Быкаў на пытанне, чаму ён піша прыктычна толькі пра вайну, адказаў: «Бо мінулая вайна — усёадымная, там усяму было месца. Падчас вайны, як ніколі ні да, ні пасля яе, выяўлялася важнасць чалавечай маральнасці, непахіснасць асноўных маральных крытэрыяў». Я думаю, што іншадумства Васіля Быкаў было менавіта ў тым, што, у адрозненіе ад агульнай тэндэнцыі, якая панавала ў той час, на агульным фоне гэтай фальшывой урачыстасці, калі распавядалі пра найвялікую трагедыю ў жыцці савецкага народа XX стагоддзя ці, прынамсі, адной з дзвюх найвялікіх трагедый, на гэтым фоне паказаць трагедыю не народа, не краіны, а асобнага чалавека, і паказаць так, што мы раптам успамінаем, што асобны чалавек — гэта і ёсць народ, што ніяма масы, якая завешча народ, гэта не пластылін, не кавалачак пластыліну, які часам можна падзяліць на маленькія кавалкі, а часам нельга, — не, народ — гэта людзі, гэта кожны чалавек. І той паліцай, які здае свайго родзіча, і той непрыкметны чалавек, які раптам, як Ісус, прымушае нас успамінаць нейкія маральные непарушныя асновы, які б герой ні быў, хто б ні быў, хто б ни загадваў... Гэта ўсё асобныя

людзі, яны складаюць той народ, трагедью якога, подзвіг якога ці ахвярнасць якога мы, напэўна, павінны памятаць шмат у чым дзякуючы Васілю Быкаў.

Дык вось, мне здаецца, што яго іншадумства заключалася ў тым, што ён, як цяпер кажуць, «перавёў стрэлкі» з безабічнай масы на асобнага чалавека. А што можа быць важней для нас і што можа быць ненавісней для сістэмы тады? Мы з вамі не раз сутыкаліся з тым, што сістэма спраджала сваіх ворагаў менавіта таму, што ворагі яе, сістэмы, праства хацелі быць людзьмі, нават не задумываючыся пра нейкія палітычныя патрабаванні.

<...>
Іван Талстой: — Пісьменніца Святлану Алексіевіч ведала Быкаў на працягу многіх гадоў.

Святлана Алексіевіч: — Я памятаю нашыя гутаркі з Быкаўм, бо гэта два мае настаўнікі — Адамовіч і Быкаў. Калі яны гаварылі пра вайну, было відаць, што гэта найглыбокая траўма. Я думаю, што іншадумства ішло адтуль. Я б не сказала, што іншадумства тут дакладна слова, хутчэй гэта — супрапці. Ішоў адтуль супрапці гэтай сістэме, якая здавалася з цэнтру ўсяці з чагосці мацнейшага, а апышлася ўсё не так зусім...

Гэта быў час, калі ва ўсіх нас быў вялікі вораг — камунізм. Гэта стала зусім відавочна падчас вайны. Калі ў часы ГУЛАГа можна было людзей паслаць у Сібір, і там гэтыя мільёны гінулі, і нікто іх не бачыў, то на вайне было відаць, які гінулі гэтыя людзі, яны ніякога не каштавалі, і гэта была найглыбокая траўма для той моладзі, якая і выйграла перамогу. Но на вайне ваявалі 18-ці і 20-цігадовыя хлапчукі, яны прагналі ворага. Але яны ж зразумелі, што ўся проблема ў іншым, што ўся проблема ў гэтай ідэі і, вядома, яны працягвалі барацьбу ўжо іншымі способамі. Адно выходзіла з іншага, і справа нават была не ў тым, што гэта ідэя вяячалася нейкім пэўным імёнам — Брэжнёв, Хрушчоў, Малянкоў — яны разумелі, што справа не ў Хрушчове, не ў Брэжнёве, а ў сістэме...

Іван Талстой: — А які быў Быкаў у апошнія свае гады? Ён жа адыграў велізарную ролю ў руху за беларускую нацыянальную самасвядомасць?

Святлана Алексіевіч: — Мы шмат спрачаліся з ім пра гэта. Ён застаўся рамантыкам... Я не стаўлю гэта ім у віну, ні ў якім разе, я, наадварот, захапляюся гэтым пакаленнем, але нельга абагнаць час, нельга обагнаць уласны народ. Гэта ўсё адбываецца, на жаль, па нейкіх сваіх законах. Дык вось поўным ён стаў рамантыкам нацыянальной ідэі, нашых нацыянальных лідараў, якія тут жа выраджаліся ў Гамсахурдзія, толькі не паспелі нічога зрабіць, а было б тое ж самае. І ён стаў рамантыкам гэтай ідэі.

А потым таксама, па-моему, быў вельмі расчараўаны. Гэта было вельмі складана. Ва ўсякім разе, я думаю, што ён мог бы, як і Астраф'ёў, напісаць, што я радасна прыйшоў у гэты свет, а съходжу ўзрушенным, расчараўаным і адзінком.

Мне здаецца, такога Быкаўа я сустракала за мяжой. Я памятаю, аднойчы мы сустрэліся ў Франкфурце, ён прыйшоў з жонкай, і ў нас было трошкі часу пагаварыць. І так я была настолькі засмучана яго душўнымі станам — з-за таго, што ён не мог вярнуцца дахаты, што ён шмат у чым расчараўаўся, што ўсё апакаліся не так, як мы сабе ўяўлялі, што пасля шэрых прыйшлі чорныя, што я нават села на цягнік, які ехаў у іншыя бокі. І дагэтуль памятаю гэтыя дзве фігуркі на платформе, якія махалі мне, зусім разгубленыя, у гэтым новым, незразумелым свеце.

Іван Талстой: — Мне здаецца, што неўміручаць Васілю Быкаў і яго, адначасова, іншадумства звязаныя з тым, што ўсе сюжэты, пра якія ён пісаў, усе чалавечыя калізіі, усе скрыжаванні для маральнага, экзістэнцыйнага выбару чалавека, яны ў яго лёгка пераносіліся з эпохі ў эпоху, з культуры ў культуру, з адных мерыдыйнаў і шырот на іншыя. Сітуацыі, якія апісвае Васіль Быкаў, — інтранаціональныя, трансцендэнтныя, яны наогул не маюць адносінаў да Беларусі ці да Расіі, да сярэдзіны ХХ стагоддзя, да вайны Німеччыны з Савецкім Саюзам, і гэтак далей. Ён малое сітуаціі тыпавия. Але не ў адмойным сэнсе, не ў агідным сэнсе гэтага слова, а ў нейтральным. Гэта сітуація, якая могуць здарыцца з кожным з нас: ён піша пра цябе і пра мяне. І ў гэтым неверагодная сіла і юніверсальнасць яго кніг. Я ведаю рэакцыю немцаў, якія чыталі яго прозу ў перакладзе, амерыканцаў, французаў, і ўсе съходзяцца на тым, што зусім усё роўна, як завуць гэтых герояў: кожны чыгач ставіць сябе на месца герояў Васіля Быкаўа, і кожны вымушаны для сябе выбіраць, куды ён ідзе — налева ці направа, наперад ці назад, здраджвае ён іншымі ці ратуе сябе.

Кнігі Быкаўа ў гэтым сэнсе іншадумныя, бо так звычайна чалавек не паводзіць сябе, ён заўсёды апраўдвае сябе, а разгарнуўшы быкаўскую кнігі, ён пачынае думачы, у ім прачынаеца сумленне.

► МЕРКАВАННІ

І СМЕРЦІ... НЕ СТАНЕ... УЖО...

Igor TUMASH

Мінүт пасля падзея 19 снежня на Плошчы Леніна — тэрмін дастатковы, каб ацаніць іх як бы з вышыні птушынага палёту. Не хочаца быць кампліментарным, але без патэтыкі не абисціся. Беларуская інтэлігенцыя, наступіўшы на горла ўласнаму страху і сумневам, здзейсніла духоўны подзвіг. Дзякуючы чаму перагарнула старонку беларускай гісторыі і заклала трывалы падмурок для абнаўлення нашай дзяржавы. Не менш.

Многія ж думалі, што няма ўжо беларускай інтэлігенцыі, што, ідэйна збанкрутаваўшыся, растварылася яна ў гегемоне мяшчанства, вымерла ад прадукцыі «Крышталя». А яна — «живая курилка», выйшла на галоўны стаўпістны праспект, выплюхнулася на Плошчу. І сказала НЕ на вязаным спаўзанню ў неасаўкове балота, местацковому самадзяржаю і русіфікацыі. І зрабіла гэта выключна інтэлігентна, па максімуме. Бо іншага, акрамя як легчы пад дубінкамі бялковых робатаў у чорнай форме, зрабіць нічога не магла. Ну як чаму? Бо інтэлігенцыя закліканая ствараць каштоўнасці ў душэўнай галіне, а зусім не для таго, каб біцца з МУС і з войскам. (Войска таксама было прыведзена ў стан боегатоўнасці...) Аб страху асабіста па сабе мяркую: дрыжаў як асіnavы лісток. Перад тым, як паехаў на Плошчу, «пачысціў» кватэру, камп'ютар і напісаў цыдулку блізкім на выпадак невяртання. Хоць, магчыма, гэта было выкліканы тым, што ў мяне не было іллюзій. Дакладна ведаў, што на Плошчу будуць мясарубка і хапун. Скажу больш: у маёй душы ў той дзень ужо было веданне пра тэрракт, я рыхтаваўся маральна, што выбухне на Плошчы, аднак пад выбух патрапіў праз чатыры месяцы — у метро. Таксама ж цуд Гасподні: сядзеў насупраць акна, якое разляпалася на тысячу аскепкаў. Ні адзін не патрапіў. З ног да галавы быў у чужой крыві і — без драпіны. Але гэта іншая гісторыя.

Зараз аб тым, як раскручваюцца спіралі гісторыі народаў. Прафесійныя гісторыкі прасейваюць фактологію і вызначаюць

тэндэнцыі, на аснове якіх робяць працэзы. У выніку пастаянна ашукваюцца. Но гісторыя вершыца не ў кабінетах зямных начальнікаў, а на нябесах.

Ну што: СССР Ельцын прапіў, Гарбачоў здаў, ЦРУ разбурыла? Як атрымалася, што наймагутнайшая дзяржава свету раптам распыталася, нібы картачная хатка? Дэмантчны Савецкі Саюз рассыпала Неба — за няянавісць да богапакланення. Ніякім іншым спосабам СССР было не ўзяць, нават не падступіцца (пяцімільённае войска, 1500 атамных боеголовак, КДБ, МУС). Увогуле, не варта казаць пра радзімую пляму на галаве Гарбачова як пра пятніцу звера — шмат гонару... Бог гэты Вавілон разбурыў. А падставай для канструктыўных дзеянняў Неба паслужылі духоўныя подзвігі савецкіх праваабаронцаў.

Каб мы хоць бы адчулу сябе людзмі, праваабаронцы свядома ішлі ў пекла савецкіх лагераў і вар'ятніяў. Пяць хвілін на Чырвонай плошчы з плакатам — пяць, сем гадоў мардоўскага лагера строгага рэжыму. Ці вар'ятнія «з канцамі». Растрэл быў бы больш гуманным, бо ў спецыялізаваных психіяtryчных лякарнях людзей мэтанакіравана ператваралі ў «гародніну». Пасля «курсу лячэння» гэтыя людзі пад сябе да смерці хадзілі.

Праваабаронцы як бы прымалі на сябе віну савецкіх людзей за саўдзел у навязванні ўсяму свету плана Вельзевула. Марчанка, Дэланэ, Габай, Навадворская, Букоўскі, яшчэ дзясяткі, сотні імёнаў. Гэта іх самаадданасць здэнавала ланцужок падзеяў па разбурэнні савецкай дэмантчнай цвярдзіні.

З чаго я ўсё гэта ўзяў? З кантексту хрысціянства. Калі Пісанне ілжэ, то яго трэба выкінуць. Але Пісанне — Сам Бог у паліграфічным фармаце. Слова — адзіная крыніца, якому можна давяраць на ўсе 100. Увогуле, беларуская інтэлігенцыя выйшла на Плошчу, праліла на ёй кроў і tym самым расціціла Беларусі дарогу ў цывілізованую будучыню. Як і калі тая будучыня стане реальнасцю, я не ведаю. Але ўпэўнены, што Бог гэтую працу абавязкова прапорці.

Што яшчэ можна з кантексту Пісання вынесці? Што сілавікі, войска пусцілі ў свае хаты праклёны. Што за бесхрыбетнасць, пустечу сэрцаў і жорсткасць ім адгукнецца Плошча так, што будуць потым сабе локці кусаць.

Паважаныя, гэты «кавалачак», званы Беларуссю, нам Бог даў. Ён жа даў беларусам мову. Азначыў асноўныя вехі гісторыі. Наш гістарычны шлях. І людзі з дубінкамі і аўтаматамі ў руках, ускормленыя гэтай зямлёй, гэтым народам, абавязаныя ўсё гэта абараніць. Аднак...

Прадбачу апраўданні: ды асабіста я ў збіянні немаўлятую не ўдзельнічай, ні на каго нават не замахніўся. Але вы саўдзельнічалі. Вы з'яўляецеся часткай сістэмы, якая зневажае наш народ, ператварае яго ў пачак плямени ў для крамлёўскага стала. Гэлага досьціць. Ведаю, пра што кажу з уласнага досведу.

Мой дзядуля быў добрым чалавекам, але атэістам, камуністам і кадравым вайскоўцам.

Гэтага аказалася дастатковым, каб род мой стаў праклятым. У яго быў жонка, два сыны. Старэйшага — падлётка — у вайну застрэлілі немцы. Проста так, з машыны. Бабуля сстраціла разум. Малодшы сын, які стаў маім бацькам, з юнацкіх гадоў укінуўся ў выпіўку. Памёр у турме, яму было ўсяго 48. Бацька толькі і паспеў, што зламаў жыццё маёй маці і перадаць радавы праклён мне. Дзядуля і вар'ятка бабуля памерлі ад рака. Я прадаў іх дом, але грошы патраціц не паспеў — згарэлі ў агні рэформы. Ад усяго роду бацькі, ад усёй іх маёмасці засталіся толькі некалькі фатаграфій. Калі ракам захварэла мама, я зразумеў, што наступная чарга мага...

Гэта падштурхнула мяне змяніць жыццё радыкальным чынам. Бачыў бы мяне цяпер атэіст дзядуля...

...На Плошчу пайшоў я з сябрам, «недоучившымся» ксяндзом-украінцам, які, да прыкладу, у свой час усуніўся ў праведнасці савецкага войска і... адмовіўся служыць. Але замест турмы апныўся ў польскім езуіцкім універсітэце. Набыў глыбокую веру, але да прыняція сану аказаўся не гатовым. Дык вось, Сяргей шмат гадоў досьціц злосна «падшпільваў» мяне адносна беларускай бесхарактарнасці. А тут назіраем абодва за нашым народам і лобуемся. Ні аднаго п'янага, асобы светлыя, адхуўленыя, народ імкнуўся гаварыць па-беларуску. Дагэтуль, пры ўспамінах, сэрца співае. Калі пачалася «мясарубка», ніхто не запанікаў, не стаў хавацца адзін за аднаго. І тут... нібы нешта ў галаве маў пістрыкнула: гэта ж наш троумф, перамога. Так сказаць, уставанне з каленяў. «Ну, што цяпер скажаш пра беларусаў?» «Паважаю», — адказаў Сяргей.

Збоку мы пацешна глядзеліся. «Смешалися в кучу кони, люди», а два здараўленыя мужыкі стаяць каля елак, раты да вушэй, а на шчоках — слёзы замілавання. Бо

і Сяргей у ту ж хвіліну атрымаў адкрыццё, быццам на Небе нейкі тумблер пераключыўся...

Таму калі мне трапляюцца мудраванні, быццам «нічога тое не дало, усё Москва падстроіла», я толькі пытаю: «Што за абуральнае невуцтва! І няждычнасць: у твар нашай інтэлігенцыі хочаце плюнуць? А дзе вы самі ўвечар 19 снежня былі? Дзень нараджэння Брэжнева святкавалі?...»

Гісторыя кірующа не людзі, яе накіроўвае дух. Бог асабліва любіць людзей, якія прыпадабняюцца Хрысту. Дабраславенне Швейцарыі прынесла служэнне Кальвіна і Цвінглі, росквіт Францыі — подзвіг Жаны Д'Арк, у аснове цяперашняга росквіту Польшчы — кроў людзей Касцёла і працоўных «Салідарнасці»...

Дэмакратыя єўрапейскага ўзору (зусім не ўсёдозволенасць, а — аўтарытэт Закона), усё нацыянальнае — ад Бога (бо Ён стварыў чалавека вольным, Ён мае на ўсё Свае планы), Бог заўсёды «развязвае», і «дзе дух Гасподні, там — воля»; таталітарызм — ад д'ябла, бо д'ябал чалавека «звязвае» і пазбаўляе ва ўсім волі. Хто пярэчыц дэмакратыі і «інстытутам ад Господа» — адчыняюць дзвёры дамоў сваіх для праклёніяў. Гэта «прапісныя» ісціны Пісання. Спрачацца з імі — не толькі дурны занятаць, але і вельмі небяспечны. Савецкі Саюз заплатіў за адмову ад Хрыста страшны кошт: 10 мільёнаў загінулых у грамадзянскай, 50 — рэпрэсаваных Гулагам, 27 — загінулых у Вялікай Айчынай вайне. І што, мы нічому не навучыліся, ніякіх высноў не зрабілі? Ну, тады галоўныя выправаванні наперадзе...

Хочацца паспрачацца? Добра, паспрабую давесці тую ж гіпотэзу не на багаслоўскім, а на філасофскім узроўні. Гісторыя развіваецца не плаўна-паступальна, а як бы рыўкамі. Назапашваюцца перадумовы — паварот, зноў назапашваюцца — яшчэ адзін. Пасля снежанскіх падзеяў мы апнуліся ў іншай Беларусі, значыць, здзейснілі паварот. Ці не праўда? Да 19

снежня неасаўковая Беларусь знаходзілася ў спелым дзеяздольным веку, пасля Плошчы вывіла сябе ў сталым.

У беларускай інтэлігенцыі хапіла духоўных сілаў, каб перагарнуць гэту старонку гісторыі. Ну, колькі яшчэ ў запасе ў рэжыму старонак? А вось і няма больш... Таму што засталасцю немінуча надыходзіць смерць. А вось не перагарнулі б — у «моцнай квітнеючай» боўталіся б. Нават паклалі ўзбы на паліцу.

Атрымаўши ўладу ўзроўня той, што была ў Нерона, Лукашэнка, Пуцін і Назарбаў не выявілі досьціц сілаў, каб перагарнуць сваю ўладную старонку (у кожнай касты як бы свая кніга). Гэта прыкметы слабасці...

Другое. Як бы не ламалі цяпер людзі ў камуфляже цагліны аб галовы, сваю старонку гісторыі яны таксама не перагарнулі. Значыць, дажываюць гэтыя структуры апошнія гады. У ганьбе і ўсеагульной пагардзе. А Беларусь, дзякуючы інтэлігенцыі, пярайдзе на новы ўзровень.

Старонкі, век — нешта з вобласці філософскай. Што-небудзь з фізічнай? Усім зразумелай эканамічнай? Калі ласка.

У XXI постіндустрыйнай эпохе на неасаўковых калёсах не заехаць. Но постіндустрыйнай грамадства адрознівае такая высокая працяглівасць працы, што вытворчасць адыходзіць на другі план. Аднак падобную працяглівасць здольна развіць толькі грамадства, дзе вытворца не байца дзяржавы, дзе над ім не стаяць дзясяткі кантралёраў, у якім яму не прамываюць магічні ідэалагічныя сэнсанды. Неасаўковое грамадства — гэта нават дайндустрыйнае. Яго працяглівасць яшчэ ніжэй савецкай. Таму яно загадзя асуджана на злом, прыгчым у самы найблізкі час. Не будзе зламаны знутры, дык будзе зламана вонкавым высілкам.

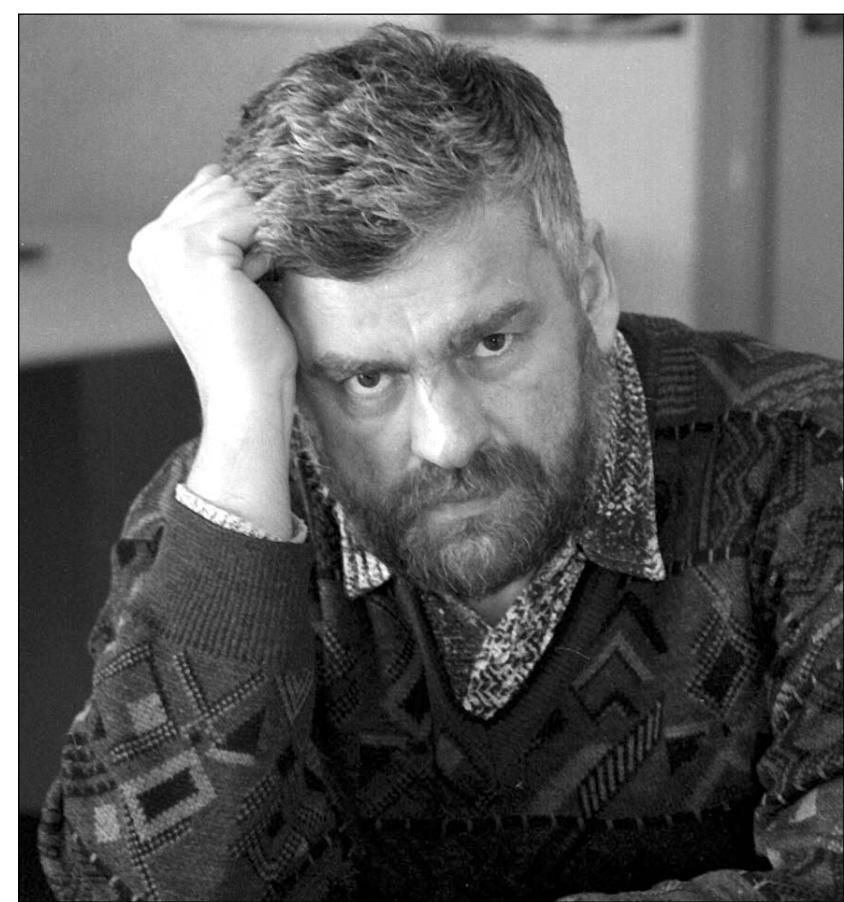
І тады нашаму саладжаваму пралетарыяту, які адмаўляе здзяяцца здзяяцца ўладаваннем сваёй будучыні, адмаўляе гаварыць па-беларуску, давядзеца вучыць кітайскую...

ВЕРШЫ

Φ

Уладзімір АРЛОУ

фарсунка	фетыда	фірмачка	
фальшывамінэтчыца	фэсталка	фітушка	
	фэльд'егерка	фісгарманістка	
	фэнамэналка		
фальндушка	фэзерычка	філігранка	
фантушка	фэрланка	філфачка	
фальварніца	фіванка	філейніца	
фарандалінка	фэміда	фізія	
фальсыфікатарка	фэляцыяністка	фібула	
фалерыстка	фэлюмэнна	філіялка	
фалістка	фэн-шуйка	філістэрка	
фатэльніца	фэўдалка	фірка	
фалесіянка	фэсалянікянка	фільтратка	
фалісанманка	гіеста		
фабіянка	фэрдыурка	філянтропка	
фабіянка	фэрнанда	філёнга	
фарка	феадасійка	філёрка	
фантата	фэзалія	філорка	
фантомка	фэлія	філістымлянка	
фартэлька			
фабрыкантка			
фабзайка			
фагістка			
фадунашукальніца			
фабрыка-кухня			
фаварытка			
фантастка			
фавістка			
фандарка			
фантасмагорыя			
фаверолька			
фаготка			
факотка			
факачка			
факачка-аль-пэста			
фагацінка			
фазанка			
фазэндніца			
фабія			
фантэнбліянка			
фадэрвэркерка			
фачека			
файлічка			
файка			
файдушынка			
фантазёрка			
фантазія			
файніка			
файніца			
фартыфікацыя			
факалістка			
факірка			
факолька			
факленка			
фактурніца			
факельцужніца			
факся			
факя			
факуля			
факаня			
факаньерка			
факсоўка			
факультатыўка			
факофачка			
факайністка			
факсымілька			
факстротка			
факушка			
факіня			
факутніца			
фальбітка			
фальботка			
фальцэтка			
фальстартніца			
фата-марганка			
фалькліярыстка			
фарсінка			
фарматка			
фальшыўка			
фальшываманэтчыца			
фальканэтка			
фарпостка			
фольклэндка			

► ФРАГМЕНТЫ АПОВЕСЦІ

ШАЛІ

Юры СТАНКЕВІЧ

у чалавека на імя і прозвішча андруш валовіч раптам з'явілася пачуццё, што за ім сочадц. пачуццё мела невыразнае адценне. але валовіч звярнуў на гэта ўвагу. падсвядомасць, лічыў ён, нас не падманвае. сачыцьмаглі хіба што з адной з машын, бо некалькі іх прыбартавалася ля вузла сувязі. у адной, са спушчаным шклом кабіны, сядзел двое: мужчына і жанчына. валовіч не мог вызначыць іх узрост. але тыя яўна назіралі за ім. валовіч зірнуў на гадзіннік. плюс-мінус пяць хвілін. болей не чакаць. такое было ў яго правіла. ён падняўся з лаўкі, і адразу дзвёры кабіны расчыніліся. з машыны вылез мажны чалавек. ён узяў руку ўгору. і валовіч здагадаўся, што гэта заказчык. валовіч зноў сеў на лаўку. заказчык вызначыў яго і, пэўна, сачыў, каб скласці адпаведнае меркаванне. да таго ж, доўгі час плавала ў сеціве PORTFOLIO, якое колькі дзён таму беспрацоўны андруш валовіч размисціў у выглідзе разгорнутай аб'явы. заказчык падышоў. гэта быў даволі моцнага складу чалавек. у дарагім спартовым касціме. плябейскі твар яго ільсніўся ад поту. заказчык перакінуў ключы ад запальвання з правай рукі ў левую і пасля секунднай паўзы працягнуў яе валовічу. далей паміж імі пачаўся наступны дыялог:

— дык гэта вы — выканаша? — спытаў заказчык.

валовіч кінуў у адказ.

— на сваім блозе вы абмовіліся неяк, што ведаеце айца віталю, экзарсіста з карэлічай?

— магчыма і так, — сказаў валовіч.

— мяне завуць кірыла. кірыла віж.

— вам пасуе, — вырвалася ў валовіча. і ён дадаў: — вы сачылі за мной. хто з вамі ў машыне?

заказчык сеў на лаўку побач. яго бледная, незагарэлая лысіна матава блішчала.

— у мяне да вас далікатная справа.

— «мачылава» не прапаноўваць, — праз кароткую паўзу папярэдзіў валовіч.

— і давайце адразу па тэме, — прадоўжыў ён.

— згодна. у мяне ў машыне дачка. яе зваць канстанцыя.

прасцей — каня. ёй дваццаць сем гадоў. яна не замужам. вучылася ў тэатральна-мастацкай акадэміі.

але не скончыла. часам яна бывае не зусім здаровая, скажам так. лячылася ў псіхіяtryчнай лякарні. амаль месяц. мы — я і мая сям'я — хочам, каб яна наведала экзарсіста, айца віталю ў карэлічах. ведаю, што ён там практикуе ў мясцовым прыходзе. нам яго параплі дасведчаныя людзі.

— і што з таго? — спытаў валовіч.

— з вашага блога я вычытаў, што вы цікавішеся парапсихалогіяй. да таго ж, вынікала, быццам знаёмыя з айцом віталем...

— я не лекар, а ўсяго толькі выкананаўца.

заказчык віж кінуў, але стаяў на сваім:

— да святара чарга, бо хворых усё больш. гэта нават дзіўна. я б хацеў, каб вы праводзілі дачку ў карэлічы. і там каб яе прынёў экзарсіст віタル. пасля таго даставілі дамоў. за адпаведнае ўзнагароджанне. памеры якога мы вызначым. я не бедны.

— чаму вы самі не адвязеце? — спытаў валовіч.

— яна не хоча ехаць са мной ці з кім-небудзі са сваякоў. можа, саромеецца. з чужым ёй больш спрыяльна. так яна сама вышыпла. зрешты, яна адэкватная. ну, хіба што часам здараюцца адхіленні. неспадзянкы, так бы мовіць.

— ёй ставілі дыягназ? — пачікавіўся валовіч.

— так. эмдэпэ. але, але. яны там часта перабольшваюць. па ўсім — звычайна эпілепсія.

валовіч падумаў крыху:

— ўсё-такі, чаму вы звярнуліся менавіта да мене? — зноў пачікавіўся ён.

— скажу прама. бо ведаю, за што вас вышінулі з фірмы. вы не злодзеі. не махляр. не падманшычык. значыць, мы можам прыйсці да згоды. і, галоўнае, вы знаёмы з айцом віталем.

— так, мы разам вучыліся ў школе, — пацвердзіў валовіч.

— але гэта ў наш час амаль нічога не вырашае.

заказчык кірыла віж згодна кінуў:

— мяркую, мы паразумеемся. я... «пасунуся», да слова, на столькі, на колькі вы скажаце...

станцыя, на якой яны вышыпілі, так і называлася: «лясная». урэшце, гэта быў невялічкі цагляны будынак брудна-шэрага колеру. зеўрала акенца касы. паламаная драўляная лаўка. валовіч зірнуў на гадзіннік — і яны рушылі па сцяжынцы ў лес.

— паслушай, андруш, — скоса зірнула на яго дзяўчына, — ты мне ўжо нібы родны. я, бадай, нават пайшла б за цябе. ха-ха. калі б ты не супраць. ну не за марыка ж мне выходзішь. а маёр зік.

затоеная ўсмешка выбівала ся на наверх. з яе зялёных вачэй. гарэзлівасцю і яшчэ нечым. чым? — спытаў сябе валовіч, але адказу не было.

— дзяўчык за давер, — сказаў ён.

— мне б хацелася, каб у цябе ўсё было пущём. і сватоў я б да цябе заслаў. але ж я жанаты.

яны раптам апінуліся на заўлітай сонцам палянцы. навокал стаяла цішыня.

— ты б шворку адвязаў, — папрасіла канстанцыя і спытала:

— твая жонка ведае, куды і з кім ты паехаў?

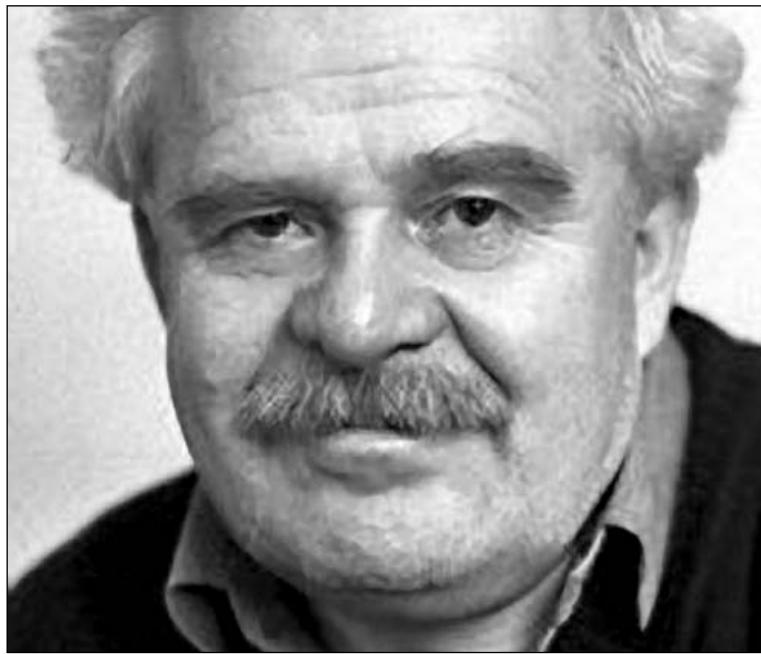
— не, — адказаў валовіч і дадаў: — ніхто не ведае. акрамя твой бацькі.

дзяўчына зняважліва чмыхнула:

— ён мне — папік. ты што — запамятаў? а ўвогуле — яны разам з маці зламалі мне жыццё. сукі. ненавіджу.

яна забрала ў валовіча вястроўку. пасцяліла ў траву. і села. ногі яе агаліліся з-пад сукенкі. потым скінула басаножкі.

валовіч падумаў і адвязаў лёску. прысёў побач. зняў красоўкі.

і агледзеўся. а потым пачаў слухаць. але, акрамя ледзь чутнага шуму ў верхлінах дрэў, нічога не пачуў. урашце, ён любіў слухаць, як шуміць лес. але ціпер адчуваў выразны дысананс. трывога, — падумаў ён. — чаму — невядома.

— праз трыццаць хвілін нам вяртацца, — сказаў ён.

і адразу да яго дайшло, што яшчэ ён адчувае. акрамя пачуцця трывогі. цялесную цягу да гэтай дзяўчыны. так. нібы часцінка сонечнай спёкі прабегла паміж імі. у яго галаве прамільгнула неакрэсленая думка, што ён — толькі выканаўца. і што варта засяродзіцца на сваім заданні. але праз якую секунду тая думка знікла. растала ў сонечнай гарачыні. быццам ніколі і не ўзнікала.

— часу нам хопіць, спадзялося, — сказала канстанцыя. голас у яе стаў хрыплы, а позірк зялённых вачэй пачыніўся.

— вазьмі мяне. на памяць. хутчэй.

і яна пачала расшпільваць на ім кашулю. потым адкінулася на спіну і, падкладышы пад галаву сваю лёгкую скрураную сумку, выгнулася дугой.

— хутчэй.

і валовіч распрануў яе. зняў ёй трусікі. распрануўся сам. і ўвайшоў у яе. адчуваючы гарачыню яе цела. і гарачыню сонца, якое ціснула на іх з неба. ён заплюшчыў вочы, знайшоўшы той рытм, якога хацела дзяўчына.

потым яны сцішыліся. але канстанцыя шэптам сказала:

— не глядзі. паляжы так.

ён адчуў рух яе рук. расслабленасць цалкам авалодала ім. быццам яна нешта шукала ў сваёй сумачцы. расплошчыў вочы і ўзяў галаў. што і выратавала яго. быў ўдар востра заточанага вязальнага прутка не трапіў у сонечную артэрыю, а слізнуў, падрапаўшы скuru, па шыі. валовіч перахапіў яе рукі, зведаўшы моцны супраціў. быццам косці мышы гэтых рук бытлі з жалеза, а суставы небывали гнуткі і пругкі. пачуццё нечаканай небяспекі надало яму сіл. валовіч пераціснуў ёй локцем шыю, і яна нешта крыкнула нечувана іншым, ніzkім голасам.

валовіч пераціснуў ёй локцем шыю, і яна нешта крыкнула нечувана іншым, ніzkім голасам.

— дык гэта вы — сунімалася?

— дык смачна ясі, салодка спіш, а чарачку бярэш? а як у цябе накшталт дзеяваў буйнацельных? сірэн салодкагалосых? дураплясачак там розных. у топіках?

айцец віталю усміхнуўся. як і раней, добразычліва:

— а вось ціпер пойдзім са мной у храм намолены. там і пагаворым аб усім.

— а можа, тут пабораемся?

— спытала канстанцыя хрыплю.

ніzkім, нязвыклым голасам.

— навошта нам борацца? тым больш — тут? там-та лепей. там у мяне і спецыяльныя малітоўнік асвячаны. у некалькіх храмах. з яго я табе і пачытаю.

— а калі я — не хацу. а как захацу, так і вскацу. ха-ха.

айцец віталю зразумела схілі галаў.

— бачу, фёдара міхайлівіча чыталі. з яго цытуеш. а, між іншым, веруючы быў чалавек. дый захочаш, анягож. цікаўнасць твая і пераможа. а я памагу. — і святар раптам цвёрда ўхапіў яе за руку.

— пайшлі, любушка. і андруша, які цябе сюды прывёз, з сабой забяром. няхай пабачыць, пачуе. не дарма ж вы сюды ехалі. так?

дзверы невялікай царквы былі адчынены. некалькі старых сталаў-веку трымалі запаленяя свечкі. і ўтаропліся на тых, хто ўвайшоў. айцец віталю, не адпускаючы руку дзяўчыны, перакрыжаваў сябе перад іконай. старыя, пэўна, ужо ведалі, што адбудзеца. і паслухміяна пачыналіся да выхаду. святар даў андрушу валовічу ключ і папрасіў зачыніць храм. знутры, часова. валовіч пайшоў і зрабіў, як было сказаны.

— і што з таго? — пачуу ён голас дзяўчыны. — што вы мне дэмантруєце? а мне пляваць! так, пляваць! вы мне лепши член пакажыце! у вас ёсць член? ха-ха-ха. у вашага сябрука андрушу — ёсць. ха-ха.

айцец віталю паднёс ёй крыж усцільчы. да твару. але канстанцыя адхілілася.

— ды я проста не жадаю! вашых малітваў! і вашага лекавання! — выкрыкнула яна ніzkім голасам, — і рохкаць вам у масць не буду. брахань паслухміяна аddyшоў.

айцец віталю паднёс ёй крыж усцільчы. да твару. але канстанцыя віж білічні. — ды я проста не жадаю! вашых малітваў! і вашага лекавання! — выкрыкнула яна ніzkім голасам, — і рохкаць вам у масць не буду. брахань паслухміяна аddyшоў.

айцец віталю паднёс ёй крыж усцільчы. да твару. але канстанцыя віж білічні. — ды я проста не жадаю! вашых малітваў! і вашага лекавання!

— ды я проста не жадаю! вашых малітваў! і вашага лекавання!

— ды я проста не жадаю! вашых малітваў! і вашага лекавання!

айцец віталю паднёс ёй крыж усцільчы. да твару. але канстанцыя віж білічні. — ды я проста не жадаю!

кароткім варушэннем арганічнай субстанцыі. адпаведна боскай задумы. бо памятайма пра час страшнага суда. магчымі, нават той суд даўно пачаўся. але ніхто гэтага не ведае. і ніхто таго не агучыць. але прыкметы таго бачныя на кожным кроку. і першая з іх — шал.

...у вагоне электрычкі з карэлічай было шмат людзей. але месцы валовічу і яго падапечнай знайшліся. у самай сядзібіне. у канцы вагона ігралі на гітары. гікалі і падсвітвалі. некалькі маладых на падпітку. былі сярод іх і дзяўчата, апранутыя як прастытукткі. яны часам пускаліся ў скокі. валовіч паспрабаваў адчыніць акно. але атлусцеляя кабеты за спінай адразу ўшчалі лямант. канстанцыя па-ранейшаму была вялая. яна скіліла голаў валовічу на плячо. ён вырашыў, што дзяўчына заснула. быццам і не было ранейшых усплескаў істрыгчай зласцівасці. нават спробы забіць яго.

жанчынам мы даруем амаль усё, — меркаваў валовіч. — яны маюць усё большы ўплыў у старым свеце. жывуць нашмат долыш за нас. выхоўваюць дзяцей так, як ім хочацца. іх усёдзволенасць разбурыла не адну дзяржаву...

у праходах пачалі бегаць мурзаты і нахабныя дзецы.

— грошай, дай! — кryчалі яны то аднаму, то другому пасажыру. і некаторыя давалі. дробныя паперкі. потым у вагон уціснуліся двое маладых і мажных мужчын з дурнаватымі тварамі. у аднаго ў руках была гармонь. другі трымаў у руцэ невялікі бубен са званочкамі. а ў другой руцэ — фанерную скрыню са шчылінай пасярэдзіне. туды, як здагадаўся валовіч, павінны былі кідаць гроши. Яны зігралі на гармоні і пачалі адбіваць рytм на бубне. а потым заспявалі па-расійску. слоў валовіч не падзяляў. бо яны адскоквалі ад сядомасці і раствараліся ў пустаце.

тирлітлірлітлірлі тирлірлініллюлі...

і, не спяшаючыся, рушылі па праходзе. падсоўваючы пасажырам скрыню са шчылінай. зредку ім туды таксама кідалі дробныя паперкі. яны параўняліся з месцам, дзе сядзелі валовіч і яго падапечнай. і раптам канстанцыя віж абудзілася і ўхапіла аднаго з музыкаў за руку! кашулі. той з гатоўнасцю спыніўся. нават пакінуў трэсці бубнам.

— можа, грошай пазычыш? беднай жанчыне? — спыталася яна даволі ласкова.

таўсматы музыка сумеўся. на вокал адразу сцішліся і пачалі прыслухоўвацца.

— ты такі тупы? — зноў пачікаўлася дзяўчына і засунула руку ў скрыню. — інвалідзік? у калгасе цяжка працаваць?

бубнач выраўяў скрыню ў яе з рук. бабы за спінай у валовіча ажыўліліся. і падтакнулі:

— і праўда. такія маладыя. здаровыя. акурат кабаны. а яны па вагонах жабракуюць.

музыкі памкнуліся далей, але канстанцыя не адпушкала.

— чуеш ты, буль-буль-аглы, — спыталася яна бубнача: — а хто з вас муж, а хто — жонка? вы же, спадзяюся, традыцыйнай арыентациі?

замінаючы канфлікт, валовіч улез у непажаданую гутарку. адчапіў руку дзяўчыны ад буб-

нача і прапанаваў першое, што прыйшло ў голаў:

— вы б праспявалі што-небудзь па-нашаму. не на чужой мове. збащаеце?

жанчына ў капялюшыку, якая сядзела наспраць, ля самага праходу, раптам абурылася:

— а чіво гэта для вас чужое?

— спыталася яна з ноткамі істэріі.

— чім вам наш рускі язык не нравіцца?

бубнач з гарманістам зрушылі з месца і пасунуліся далей. канстанцыя сказала ім услед:

— пакуль, педыкі! заходзьце яшчэ!

між тым бабы за спінай у валовічу не сунімаліся.

— да какая разніца — какой язык? мову ім давай! а что мне з той мовы? мовай не пад'ясі.

на што канстанцыя пакіла па-езуцьку:

— мова — не вош. адразу не заб'ёш...

але яе не зразумелі. з розных бакоў пасыпаліся рэплікі. баба стала гаеку, што сядзела праз праход, выкрынула ў паўзе:

— нацыяналісты! усё даешчэнту давялі!

ей ва ўнісон за спінай азвалася яшчэ адна:

— да гарбач, сволач, разваліў!

валовіч звыкла адчуў, як вятаецца туга. яму нават нясцерпна захапелася альянсуцца ў цішыні. у сваёй, няхай і занядбанай, кватэрцы. у душэўным спакоі.

— ці спыніцца, урэшце, гэтае рохканне? мову хоць не чапайце, — сказаў ён быццам нягучна, сам сабе, але яго нечакана пачулі. пасыпаліся заўбагі. іншыя даволі зласлівия.

— хто как хаціт, тот так і гаварыт.

— яшьць не дают. разумнікі.

канстанцыя нібы ўзляцела:

— спыніцеся! — закрычала яна ўслед музыкам, які ўжо выходзілі з вагона, — я ўспомніла! хачу песню! вось гэту: остановите музыку! скажу вам я! скажу вам я! с другім танцуе девушка моя!

жанчына ў капялюшыку падтрымала адабральна:

— правільна! я ж помню. это буль-буль-оглы! хорошая песня!

яе перабілі бабы за спінай у валовічу:

— эта не буль-буль-оглы. эта магомаев пел. муслім.

у размову нярвова ўмішалася яшчэ адна. праз праход:

— не муслім. вы няправільна гаварыше.

бабы абурыліся:

— чіво эта неправільна? так хто эта пел?

тая, што сядзела праз праход, узвілася з месца.

— эта тыніс мягге пел! надо знати!

навокал загаманілі:

— какой ішчо мягє? эта не наш!

канстанцыя была ў захапленні:

— куды? куды вы цягу далі? — закрычала яна ў спіны музыкам. — мы хацім гэту песню!

але дvoe з гармонію і бубнам ужо таропка выйшлі ў суседні вагон.

за спінай зноў зацвэньякамі на гітары. пачалі гікаць. затанчылі. але неўзабаве кінулі. ад неспакойнай суполкі аддзяліўся аднін і няцвердай хадой скіраваў да валовіча. Утапоўш у яго вышвільня свінія вочкі. кірпаты нос быццам нешта вынохваў.

канстанцыя між тым трывумфавала.

— правільна! і я люблю эту песню! — і нягучна заспівала нізкім, не сваім голосам:

тирлітлірлітлірлі тирлірлініллюлі...

і нечакана дадала на вуха валовічу:

— а вось і марык ідзе. двайнік. клон. ха-ха.

хлопец пасвідраваў вачыма валовічу твар. яго слінявы рот нядобра перакрываў. на спалох бярэ, — вяла падумаў валовіч.

— хоча вэрхалу. і хоча быць пабітым. комплекс назdrova. з гогалеўскай паэмой.

— а чё ты выламваешся, га? чё, па-нармальному гаварыць не можаш? — з націскам спытаў маладзён.

валовіч адцапіў лёску са сваёй руки.

— а, ты менавіта да мяне? з базарам? — спытаў ён маладзён і дадаў амаль лагодна: — дык я з табой свінню не пасвіў.

на што канстанцыя радасна зашаптала. вочы яе блішчэлі. свінню не пас, свінапас! — і сказала ўжо ўголос:

— а вось і «паганяла»: свінапас!

маладзён пасунуўся на валовіча. намагаючыся ўхапіць рукастай даланей. валовіч падніўся з месца і ўдарыў таго хукам злева. прыцэльна. у падбародак. і не спудлаваў. маладзён пачаў асядаць на жанчыну ў капялюшыку. тая ўзвыла з перапуду. да маладзёна ўжо беглі. на дапамогу. заахалі рукамі, перашкаджаючы аднін аднаму.

некта завішчэў:

— міліцыю! міліцыю выклікайце!

на сігнальную кнопкі з адпаведнай шильдай ужо торкалі пальцам.

над гэтым вэрхалам лунаў радасны голас канстанцыі віж.

— астанавіце музыку! скажу вам я! — яна тыкала пальцам у твар асалавеламу маладзёну і працягвала. у рыфму: — ну, хіба гэта не свіння?

урэшце ў вагон увайшоў міліцыант, а за ім — другі: абодва — маладыя, вузкаплечы, але яшчэ без прыкметных жыватоў. у аднаго з іх з-пад брыля фуражкі выторкваваўся чуб. зусім, як у казкоў перыяду імперыі, — падумаў валовіч. чубаты быў шароговец, а яго напарнік — з сяржанцікімі нашыўкамі.

— гэта ў вас тут бойка? што здрылася? — запытаўся сяржант.

яму адразу пачалі паказаць на сядзібніку вагона, дзе яшчэ валовіч звыкла сядзіць. шароговец наспুціў на чуб фуражку і адхініў тых, хто яму перашкаджаў.

— так. хто «цярпіла»? — спытаў ён і падправіўся: — хто падцярпелі?

адразу загаманілі атлусцеляя жанчыны за спінай у валовіча. узбуджана паказвалі на яго пальцамі. даводзілі, што менавіта ён усёчай бойку.

— нацыяналіст! — даносіл яны. — руская мова яму не падабаецца. такія і бомбы падкладаюць.

канстанцыя ўзняла руку як вучаніца ў школе:

— я — падцярпелая. — кінула на п'яных маладзёнаў: — і вось яны. і яны, — паказаўшы на жанчын.

сяржант неахвотна ўзначаліў дзяўчыну. спытаў, агледзеўшы валовіча:

— і гэта ўсё ён?

канстанцыя віж скрушуна кіўнула галавой у знак згоды і патлумачыла:

— я — патранажная медсястра з псіхіяtryчнай лякарні. куды яго, — яна паказала на валовіча, — мне трэба даставіць ужо сэння. як вы разумееце, ён не надта адэватны. але цалкам транспартабельны. ён спачатку быў згодны ехаць на месца лячэння. але цяпер заўпарціўся. звязаў міне лёскай. вось зірніце... ён жа здаровы мужык.

сяржант азадачана ссунуў фуражку. на патыліцу.

— у вас ёсьць дакументы? — спытаў ён у канстанцыі. — пакажце, калі вам не цяжка.

валовіч на ўсё гэта ўсміхнуўся:

— не давайце ёй веры. яна жартуе. гэта я вязу яе ад экзарсіста.

шароговец красамоўна зірнуў на сяржанта.

аднаго? — пакідаваўся ён спачувальна і забраў з рук канстанцыі паперкі транспортабельны. ён спачатку быў згодны ехаць на месца лячэння. але цяпер заўпарціўся. звязаў міне лёскай. вось зірніце... ён жа здаровы мужык.

валовіч азадачана ссунуў фуражку. на патыліцу.

— не давайце ёй веры. яна жартуе. гэта я вязу яе ад экзарсіста.</

► ПАЭМА

МАРГАРЫТА

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКІ

**11 лютага пэту і эсёсту, сябру
Саюза беларускіх пісьменнікаў
Алесю Сямёнавічу Гібок-Гібкоўскаму
спаўняеца 60 гадоў. «Літаратурная
Беларусь» і Сакратарыят СБП шчыра
жадаюць яму здароўя, натхнення
і — чытацкай увагі.**

«Маргарита, ты же помнишь,
как всё это было....»
(3 папулярнаі песні)

Ты ўсё помнішь, Маргарыта —
ноч маланкамі аўгіта,
наш імклівы з табой танец,
што спыніць былі не ўстане...

Лёгка таньчылі з табою
мы між небам і зямлёй,
рызыкуючы сарвацца,
і разбіца ў сваёй жарсці.

Ты, нібы званочак срэбны,
ўсё смяялася настрымна,
ўладаю сваёй над небам
захаплялася наўчана.

Цябе ведаю даўно я —
не адно, бадай, стагоддзе,
і калі наш час як мроя,
як міраж чароўны, пройдзе,

ты, спыніўши танец зорны,
без адметна нагоды
у касмічны морак чорны
раптам знікнеш як заўсёды!

Ты заўсёды так знікаеш,
як слаяга Агмень-птушка,
потым дзесь ў вяках блукаеш
у самоце сваё скрушиш...

Ну а покуль, дзіўнай сілай
разагнаная ў сусвеце
і дзівосны бал Месіра
маючи сабе на мэце,

ты памчыш праз царства зорак
ў прадчуанні новай славы,
і, адольваючы морак,
не заўажыши, пэўна, нават,

што мяне няма ўжко поруч
ў неба неабсяжным моры
і што наш дзівосны танец
ў зорным патану ў тумане.

На мятле сваёй з імпэтам
вокамгненнае каметы
праляціш ты праз Шлях Млечны
у спакуслівую Вечнасць.

Тую, што Вялікі Майстар
безразважна, утрапёна
падарыў табе па-царску —
жыць ва ўсіх часах без скону!

Эх, каб ведаў гэты геній,
як ты на вачах сусвету,
сціплым зоркам на эздзулленне,
толькі што ўдваіх з Паэтам

жарсць сляпую наталіяла
апантана і ... прыўкрасна...
І зарок тым парушала
вернай быць навекі Майстру!

Не звајсаочы ні мала
на ўсю хеўру, што чакала,
мітуслівай гонкай світай —
Сваю пані — Маргарыту...

Так, цябе даўно чакалі
на Вялікім грэшным бале,
як чаканоў Каралеву,
без ніякага сумнёве!

Але танец твой з Паэтам
прыйдзі-знясіліў цела,
і на бал сусветнай цемры
ты, стамлённая, ляцела...

Спынішся на міг прад залай,
што цябе даўно чакала,
прыгажосць сваю адчуеш,
дзіўную, бы незямную...

I, адкінуўши сумненні
у мінулае, бы ў прорву,
выйдзе ўсім на захапленне
Каралевай бездакорнай.

* * *

Ў зале той раскоша будзе
шчыраваць ярчэй за сонца,
і табе зноў цені-людзі
у чарзе сваёй бясконцай

будуць аддаваць пасану
у паўзмроку бальнай ночы,
а ты зноў будзеши аддана
зазіраць Месіру ў очы...

Князь сусвету — вось ён, побач!
Што захочаш, можа даць ён:
ўладу, славу ўсякай пробы,
нечуванае багацце!

Ён, калі свет бачыши смутна,
лёгка зробіць цябе зрачым!..

Толькі вер ў яго магутнасць
і за гэта ён аддзячыць!

Праўда, ёсць адна умова,
калі марыш наталіцца
ў гэтым вечар адмыслова
ад Месіравай крывіцы...

Ўсім шукальнікам Фартуны,
тым, хто прагнє быць ічеслівым,
Трэ адмовіца бяздумна
назаўжды ад Неба сілы!

Ну і каб зусім «па масці»
быць кампаніі гуллівай,
ўсім лаўкам лёгкага ічасія
трэба «здаць» сваю Радзіму.

На «дэсерта» жа, пад натхненне,
дробная зусім умова —
без згрызотаў у сумленні
адрачыся Роднай Мовы!..

* * *

Клятвы ты, вядома, прымеш —
што там Бог, Радзіма, Мова!..
Гэта ж проста так з усімі:
паклясьціся адмыслова!

I адказнасць твая стане
бы падзеленай на многіх,
і жыць ў ілжы-падмане
больш не выкліча трывогі.

I ты быццам набрыняеш,
ўладай новаю высокай,
ўсё, што толькі пажадаеш,
будзе для цябе навокал!

Ў міг той здасца недарэчным
ічасце зорнае з Паэтам...
Ды чамусьці твае плечы
ўздрыгануцца непрыкметна...

A яничэ прац міг-імгненне
ўсе душэўныя хістанні
раптам вернуцца аднекуль...
Ты чамусьці зноўку станеш

ўспамінаць свайго Паэта;
яго ўсмешку, голас, руکі,
спетыя табе санеты,
наркатачныя іх гукі,

ў паднябессе што ўздымалі,
як іх вечна было мала...
I ў душу тваю паволі
ўклініцца самота болем,
нібы шып ад ружы, вострым!
I ты ўбачыши раптам з жалем,
што пачвары — усе госці

таго д'ябальскага балю...

І як цацку ў міг адкінеш
преч карону ад Месіра,
з ўсімай вырвешся ты плыні
ў сэрцы чуючы зноў сілу

жыць, пазнаць ішчэ раз каханне,
смак ягонай асалоды,
і забыць Дрэва Пазнання
чяпер раз і назаўсёды!..

A калі світанку промні
Апраметнай нач разгоняць,
усядоміш канчаткова:
час з Паэтам быў галоўным!

I захочаши зноў вярнуць ты
ўсё назад любой цаною,
каб душэўныя пакуты
засталіся за спіною.

Клятвы ўсімия адрынуць,
Божай ласкі прычасціца,
зноў вярнуць сабе Радзіму,
Мовай Роднай наталіцца.

Адшукаць свайго Паэта
на міжзоравых дарогах,
і сваёй душы сакрэты
кінуць ўсё яму пад ногі...

Стаць ізноў з ім адным ізлым,
гэтым разам толькі ў потай,
зазяліцца ў жарсным целе
ўсёю грэшнаю істотай.

I — як чистая крывіца —
стаць свабоднай, непадсуднай...
Так вось мораку пазбыца
у душы сваёй аблуднай.

* * *

Ды не ўсё лёгка спрацуе
у тваім бліскучым плане,
твой Паэт з другой ічыруе,
ды й Радзіму не падманіш.

Мова нешта не кладзеца
на душу тваю сляпую...
Толькі Бог не адштурхнеца...
Ён ўсё табе даруе...

* * *

Тут бы й крылы ціха скласці...
Стаць звычайна жанчынай!...

Толькі мець зямное ічасце
Бессмяротным немагчыма!...

Верасень 2010

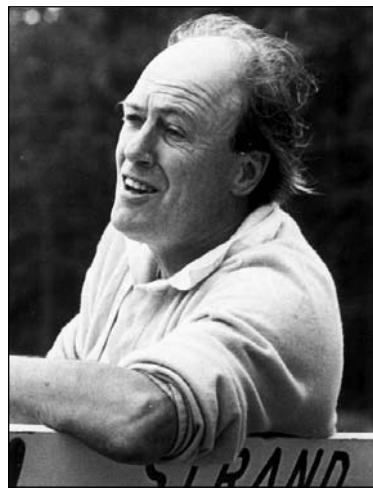

АПОВЕД

ГЕНЕЗІС І КАТАСТРОФА

САПРАЎДНАЯ ГІСТОРЫЯ

Руал ДАЛ (Roald DAHL)

— Усё праішло нармальна, — сказаў лекар. — Проста адпачніце цяпер, паляжыце.

Ягоны голас гучай нібыта з далечыні, і падавалася, што ён кръгчыць на яе.

— Сынок нарадзіўся.

— Што?

— У вас цудоўны сынок. Разумееце мяне? Сынок. Вы чулі, як ён плача?

— З ім усё добра, доктар?

— Усё з ім добра.

— Дайце мне зірнуць на яго, калі ласка.

— Вельмі хутка яго ўбачыце.

— З ім дакладна ўсё добра?

— Абсалютна дакладна.

— Ён яшчэ плача?

— Паспрабуйце адпачыць. Няма чаго хвалявацца.

— Чаму ён больш не плача, доктар? Што здарылася?

— Не стамляйце сябе, калі ласка. Усё так, як і мусіць быць.

— Я хачу яго бачыць. Майце літасць, дайце мне паглядзець на яго.

— Дарагая, — сказаў лекар, паліпрачуць яе па руцэ, — у вас цудоўнае, моцнае, здаровае дзіця. Іці вы думаецце, я вас падманяваю?

— Што тая фраўж з ім робіць?

— З ім робяць звычайнія працэдуры перад тым, каб вам паказаць, — супакоў доктар. — Яго праства памылоць, вось і ўсё. Гэта не зойме шмат часу.

— Вы даеце слова, што з ім усё добра?

— Даю. А цяпер кладзіцесь і адпачывайце. Ну, заплюшчвайце вочы, вось так. Вось і малайчына. Так ужо лепей. Харошая дзяўчынка...

— Я так шмат малілася, каб толькі ён жыў, доктар.

— Вядома, ён будзе жыць. Прато вы кажаце?

— Іншыя не выжылі.

— Якія іншыя?

— Ніхто з майчын дзіцяў не выжыў, доктар.

Лекар стаяў каля ложка і глядзеў на бледны змучаны твар маладой жанчыны. Дагэтуль ён ніколі яе не бачыў. Яна і яе сужэнец былі новымі людзьмі ў горадзе. Жонка гаспадара гатэля, якая прыйшла дапамагчы з родамі, сказала, што муж гтай кабеты ўладкаваўся працаўць на памежную мытню і што ў гатэль яны прыехалі нечакана, калі трох месяцаў таму. З сабой у іх былі толькі валіза і куфар. Муж паддае, казала жонка гас-

падара гатэля, такі напышлівы і ўладабны п'янюжка. Але сама маладая жанчына — далікатная і набожная. Вельмі сумная, ніколі не ўсміхнецца. За некалькі тыдняў, якія яна правяла тут, жонка гаспадара гатэля ніколі не бачыла, каб тая ўсміхнулася. А яшчэ хадзілі плёткі, што ў ej-naga мужа гэта ўжо трэці шлюб і што першая жонка памерла, а другая развялася з ім праз нейкую агідную гісторыю. Але гэта было няпэўна, праста так казалі.

Лекар нахіліўся і падцягнуў коўдру, каб яна зручней атуляла пацьцентку.

— Нагоды хвалявацца няма, — сказаў ён мякка, — гэтае дзіця абсалютна нармальнае.

Дакладна тое самае мне казалі і пра астатніх. Але я страціла іх усіх, доктар. За апошнія вясны-наццаць месяцаў я страціла ўсіх трох маіх дзіцяў, таму даруйце мне хваляванне.

— Траіх?

— Гэта маё чацвёртае... за чатыры гады.

Лекар ніякавата пераступіў з нагі на нагу, голыя дошкі падлогі рыпнулі.

— Думаю, вы не ўяўляеце, што гэта значыць, доктар, паступова губляць іх усіх, усіх трох, аднаго за адным. Я ўсё яшчэ бачу маіх дзетак. Магу бачыць твар Густава гэтак жа ясна, як бы ён ляжаў на ложку побач са мной. Густаву быў прыгожым хлопчыкам, доктар. Але ён заўсёды быў хворы. Жахліва, калі яны ўвесь час хвароюць, а ты нічога не можаш з гэтым зрабіць.

— Ведаю.

Жанчына расплюшчыла вочы, узіраючыся ў твар лекара, потым зноў іх заплюшчыла.

— А маю дачушку звалі Іда. Яна памерла за некалькі дзён да Раства. Толькі чатыры месяцы таму. Хадзела б я, каб вы ўбачылі маю Іду, доктар.

— У вас нарадзілася новае дзіця.

— Але Іда была такай прыгожай.

— Так, — сказаў лекар, — я ведаю.

— Адкуль вы ведаецце? — заплакала жанчына.

— Упэўнены, што яна была прыгожым дзіцём. Але гэтае, новае, таксама прыгожае.

Лекар адварнуўся ад ложка, падышоў да вакна і паглядзеў у двер. Стаяў шэры і вільготны красавіцкі дзень, бачна было, як буйныя кроплі плёскалі па чырвонай дахоўцы дамоў наспраць.

— Толькі цяпер пра гэта не думайце.

— Гэтае таксама вельмі маленькае?

— Ды нармальнае дзіця.

— Але маленькае?

— Крыху драбнаватае, але ў маленікічаста мацнейшая хватка, чым у вялікіх. Толькі ўяўіце, фраўж Гітлер, праз год, гэтай самай парою, ён ужо будзе становіцца на ножкі. Ці не сладкая гэта думка?

Яна нічога не адказала на гэтu.

— А праз два гады, магчыма, ён будзе балбатаць без упыну і даводзіць вас сваім лапаценнем. Вы яшчэ не вызначыліся з іменем для яго?

— Імем?

— Ну, так.

— Не ведаю, я не ўпэўненая. Падаеца, муж казаў, што, калі

твар жанчыны быў белы і бяскроўны. Вакол рота і крылаў носа ляжаў блакітна-шэры цень, да ілба прыліпілі вільготныя валасы.

— Калі яна памерла... Я зноў была цяжарная, калі гта здарылася, доктар. Калі Іда памерла, ужо добрыя чатыры месяцы я насіла гэтае новае.

Не хачу яго! — закрычала я пасля пахавання. — Не буду яго нараджаць! Я дастаткова дзяцей пахавала!

А мой муж... ён тоўкся сярод гасцей з вялікім куфлем піва... хутка падскочыў і сказаў: «Клара, у мяне для цябе навіны, добрыя наўны». Вы можаце сабе гэта ўяўіць, доктар? Мы толькі што пахавалі наша трэцяе дзіця, а ён стаіць з куфлем піва і кажа, што ў яго добрыя наўны. «Сёння мне далі пераводу Браўнаў», — ён так сказаў,

— так што ты можаш пачынаць пакаваць речы. Для цябе, Клара, гэта будзе новы пачатак, — такія былі ягоныя слова. — На новых месцы ў цябе будзе новы лекар...»

— Калі ласка, не размаўляйце больш.

— Доктар, гэта вы той самы лекар?

— Гэта я.

— І вось мы цяпер у Браўнаў?

— Так і ёсць.

— Я баюся, доктар.

— Паспрабуйце не баяцца. — Якія шанцы ў гэтага чацвёртага?

— Вам трэба перастаць думаць гэтак.

— Не магу. Я ведаю, што нешта спадчыннае забівае маіх дзіцяў. Мусіць быць штосьці такое.

— Ды наўрад ці.

— Доктар, вы ведаецце, што скажаў мой муж, калі нарадзіўся Ота?

Ён увайшоў у пакой, паглядзеў у калыску, дзе Ота ляжаў, і запытаваўся: «Чаму ўсё мае дзеці павінны быць такімі дробнымі і слабымі?»

— Упэўнены, што было не зусім так.

— Ён засунуў галаву пра ў калыску Ота, нібыта даследаваў нязначную мошку, і сказаў: «Мяне здзіўляе толькі адно: чаму яны не могуць быць экэмплярамі палепей? Толькі гэта ўдзіўляе». А праз тры дні пасля гэтага Ота ўжо не было. Мы пахрысцілі яго хутка, на трэці дзень, і ўвечары таго ж дні ён памёр. Потым памёр Густав. Затым Іда. Усе яны памерлі, доктар. У момант наш дом спусцеў...

— Толькі цяпер пра гэта не думайце.

— Гэтае таксама вельмі маленькае?

— Ды нармальнае дзіця.

— Але маленькае?

— Крыху драбнаватае, але ў маленікічаста мацнейшая хватка, чым у вялікіх. Толькі ўяўіце, фраўж Гітлер, праз год, гэтай самай парою, ён ужо будзе становіцца на ножкі. Ці не сладкая гэта думка?

Яна нічога не адказала на гэтu.

— А праз два гады, магчыма, ён будзе балбатаць без упыну і даводзіць вас сваім лапаценнем. Вы яшчэ не вызначыліся з іменем для яго?

— Імем?

— Ну, так.

— Не ведаю, я не ўпэўненая. Падаеца, муж казаў, што, калі

будзе хлопчык, мы яго назавем Адольфусам.

— То бок яго будуць зваць Адольф?

— Мужу падабаецца імя Адольф, таму што яно крыху падобнае да імя Алаіз. Так завуць мужа.

— Ну і цудоўна.

— О не! — ускрыкнула яна, раптам падскочыўшы з падушки.

— Яны пыталіся тое самае, калі нарадзіўся Ота! Гэта значыць, што ён памер! Зараз жа рыхтуйце ўсё для хросту!

— Цішэй-цишэй, — сказаў лекар, далікатна беручы яе за плечы, — вы памыляецеся. Кажу вам, памыляецеся. Проста я не ў меру цікаўны стары, вось і ўсё. Люблю пагаварыць пра імёны. Мяркую, Адольфус — надзвычай удае імя. Адно з маіх любімых. Дарэчы, зірніце, вось і ён.

Ідучы з асцярогай, высока

трываючы дзіця на неабімных грудзях, жонка гаспадара гатэля наблізілася да ложка. «Вось ён, маленькі прыгажун! — праспівалася яна з замілаваннем. — Не хочаце яго патримаць, дарагая? Пакласці яго побач?»

— Яго добра загарнулі? — запытаўся доктар. — Дужа халодна тут.

— Вельмі добра загарнулі.

Дзіця было шчыльна спавіта ў белыя вайняны шаль. Адкрыты быў толькі ружовы тварык. Жонка гаспадара гатэля ціхім паклала немаўля каля маці. «Вось, цяпер можаце ляжаць і глядзець на яго, колькі душа жадае».

— Думаю, ён вам спадабаецца,

— сказаў лекар.

— Але ці ведаецце вы,

► ПЕРПЕНДЫКУЛЯР

ДЗЕВЯЦЬ ПРЫЧЫНАЎ, КАБ ЛЮБІЦЬ БЕЛАРУСКУЮ ЛІТАРАТУРУ

Мір ФАРЫДОВІЧ, Ася ПАПЛАУСКАЯ

**Артыкул, які прапануеца
узве чытчачоў «Ь», змяшчае
завочную палеміку з тэкстам
Маргарыты Аляшкевіч
«Дзевяць прычынаў не любіць
беларускую літаратуру», які,
пасля змяшчэння на сایце
часопіса «ПрайдзіСвет»
(prajdzisvet.org), выклікаў
актыўную дыскусію.**

Меў рацыю Віктар Жыбуль, які ўсвім каментары заўважыў, што гаворка там ідзе перадусім пра нелюбіцу да беларускай літаратуры як да прадмета. Принцыпавы перагляд школьнай праграмы па літаратуры — сапраўды даўно наспела і дужа балючае пытanne. Па сутнасці, яго выразнине і шырокое аблеркаванне мусіць стаць найгaloўным і для Міністэрства адукацыі, і для ўсіх грамадзян і інтытуцый, якіх клоноціць сам факт далейшага існавання беларускай нацыі...

Між тым, замест гутаркі па сутнасці, аблеркавання шляхоў да выходу з таго глабальнага гуманітарнага кризісу, які склаўся ў краіне, узельнікі прайдзісвестаўскай палемікі — а срод іх і некалькі вядомых літаратарав — пераважна спрабавалі навязаць сваё бачанне таго, «як трэба любіць беларускую літаратуру» з непазбежным дадзеным пераходам на асобы.

На жаль, не пазбеглі гэтага і аўтары прапанаванага ніжэй артыкула. І, хаяць яго назва не зусім адпавядае зместу (аўтары прыводзяць шраг неардынарных цытатаў з беларускай савецкай класікі, спрабуючы зруйнаваць такі Аляшкевіцкі стэрэатып, як «цинота», але як — ці дастатковая гэта нагода для таго, каб палюбіць беларускую літаратуру?), мы вырашилі пакінуць яе, як і сам тэкст без істотных зменаў. Вырашаць, хто мае рацыю, вам, шаноўныя чытчачы. «Ь» готовая працягнуць распачатую палеміку і вітае новыя водгукі на яе.

Дзякуючы школьнай праграме, многія нашыя маладыя паэты, празаікі, крытыкі (як і пераважная большасць беларусаў) цвёрда зразумелі, што айчынная (і асабліва савецкая) літаратура — гэта нешта гіднота-вясковая-партызанска-нецікава-пафасна-прыродаапісальная (асабліва калі парапонюваць творы нашых класікаў з тэкстамі Кафкі, Джойса альбо Набокава).

Школьная праграма па беларускай літаратуре — рэч каварная і хітрая. Вельмі лёгка, самому для сябе незадзяўжна, стаць няшчаснай ахварай. Якія тады нічога не застаецца, як надзеўшы маску хобіта, шкадаваць, што ў Максіма Багдановіча не было пранцаў, вышукваць прычыны, каб не любіць літаратуру, зводзіць з ёй «гамбургскія

рахункі» ў бясконца-прадуктыўнай «доўгай дарозе да гарашка».

Адчуваць сябе прадстаўніком другаснай літаратуры — не тое што непрыемна, гэта моташна! Таму цалкам зразумела, што каб заглушыць боль душы, трэба шчодра заліць яго аллагольна-сущашальнымі сцёбамі, аздобленымі вострымі ноткамі агрэсіўнай эпатажнасці. Хоць на малы час, але дапамагае.

Як жа ратавацца ад гэтага стэрэатыпа? Бо на адным сцёббе, як казаў яшчэ Уладзімір Караткевіч, доўгі не праўжыўш. Мабыць, трэба зрабіць немагчымае, сабраць волю ў кулак і паглядзець, ці сапраўды беларуская літаратура такая ўжо аніякай? А раптам (маленькая надзея), што не?

Мы адмысловы назавем тут 9 імёнаў, чые прозвішчы грунтоўна звязаныя менавіта з савецкай «класічна-нецікавай» беларускай літаратурай. Паглядзім, ці сапраўды гэтыя аўтары настолькі ўжо лапчожна-другасныя.

Пачнем з па-сляянску грунтоўнага Якуба Коласа. Цікава, калі вы вучыліся ў школе, ці расказвала вам настаўніца, што ў аўтара «На ростанях» была цудоўная тонка-іранічная проза («Хаім Рыбес», «Курскі аномалія», «Калектыў» пана Тарбецкага), «Трагізм» (першая ж фраза з гэтага апавядання зачароўвае: «Усё няшчасце гэтага чалавека было ў тым, што ён быў паэт»); альбо што, пачынаючы з 40-х гадоў, Якуб Колас напісаў целую серыю выдатных вершаў пра каҳанне?

Нельга не згадаць і яго эмансійна-ваенны твор:

Нібы камень на плечы ўзвалілі —
Такая задуха, цяжар,
Цяжка сэрцу таміца ў бяссіллі,
Горка думаць, усведамляць,
Што краіну тваю паланілі
Чужсаніцы, нямецкая бляць...

Як бачым, ні грама лапчожнасці і прыкрага маралізатарства, якое можа пакідаць пасля сябе гэты геній, калі над ім папрацавала школьнай праграма.

Возьмем Янку Купалу. Як вядома, ён таксама багата і ярка прадстаўлены ў сённяшніх школах. Але, як раней, у падручніках на слова пра п'есы «Сон на Кургане» і «Тутэйшыя», не вывучаеца яго востра-экспрэсіяністычна пазэя 1910-х гадоў: «Смейся!..», «Таварыш мой», «Увесь да дна...».

А для пісіхалогіі падлітка (асабліва, калі ён вырас на гатычнай музыцы, альбо на творчасці Джыма Морысана ці Курта Кабэйна) такая пазэя настраёва вельмі ж блізкая! Існуе дурны забабон, які актыўна падтрымліваеца некаторымі нашымі моднімі празікамі «эмігрантамі», што ў 30-ых гады Янкам Купалам нічога цікавага не было створана. Падобны забабон мог узімкнуть толькі таму, што ў школе не праходзілі (лы і не праходзілі) такія творы паэта, як востра-рокавая «Балое панская Варшава...», верш-рэп «Заўсёды наперад», дзіцячыя песенкі «Лявоніха» і «Юрачка» (акурат для пачатковых класаў) і асабліва «Сонца». У праграме няма,

а многія сучасныя літаратары дадле за праграму не ходзяць...

Як бы тое ні было, але Янка Купала, Якуб Колас і асабліва Максім Багдановіч прадстаўлены, дзякую Богу, дастаткова поўна. Ёсць жа і такія пісьменнікі, пра сапраўдную значнасць якіх вучань анічога даведацца са школьнай праграмы, каб і захацеў, то не змог бы.

Напрыклад, Пятро Глебка. Некаторыя сцвярджаюць, што аўтар цудоўнага твора «Ноч. Халодная зямлянка...», напісаны ў 1926–27 гг., калі пісьменніку не было і 30-ці год! Што ён стваральнік такіх шедваральных апавяданняў, як «Парфір Кіяцкі», «Захар Зынга» альбо «Вечар». <...>

Яшчэ адзін з «нецікавых» класікаў: Міхась Лынькоў. У школьнай праграме для самастойнага (а гэта значыць неабязважковага) чытання ягоныя два цудоўныя дзіцячыя творы «Міколка-паравоз» і «Пра смелага ваяку Мішку і яго славных таварышаў». Але ж, але... Няма ні для якога нават самага пазапакласнага чытання рамана «На чырвоных лядах», напісанага ў пачатку 30-х гадоў. З жорсткай аб'ектыўнасцю, месцамі нават брутальна (яшчэ задоўга да «Людзей на балоце» Івана Мележа!) выявіў пісьменнік душу вясковага беларуса: яго страхі, комплексы, жаданні, мары і памненні. <...>

Вось вам заляцанні старога дзядзькі да маладзіцы: «— Наставулька, слухай... — задыхаецца Хвядос, скапішы ўсе адзаду за рукі і налягаючы на яе ўсім сваім целам. /.../ — Дзядзька, а дзядзька, што гэта ўсёсла на вас, хіба то з разумам... — Ціху, Наставулька, от жа ўсім пасаблю, чым хочаш... — Адчапіся ж адразу, а то людзей паклічу. Бач ты яго, збязулеў на старасці... Вот, вот крыкну... Хвядос шырокай далоняй — цёплай, пухнатай — закрыва рот Наставу, прыгінае долу яе голаў, пагінае пад пахучую капу і раптам адскокае, як уджалены, хапаеца ротам за палец. — У... язва, паскудніца... Вот павыбіваю зубы». <...>

Максім Танк. Паэт гэтаксама добра прадстаўлены ў школьнай праграме, але было бы яшчэ лепей, каб для абавязковага азнямлення быўлі змешчаны і яго дэйнікавыя «Лісткі календара». Старшакласнікі ўбачылі б жывога, вясёлага юнака, амаль іхняга аднагодка, які па-авантурнаму вынаходліва хаваеца ад польскіх шпікаў, які вельмі любіць прыгодніцкое кіно (фільмы пра Тарзана), ме-

школьная праграма па беларускай літаратуре —
рэч каварная і хітрая. Вельмі лёгка, самому для сябе
незадзяўжна, стаць няшчаснай ахварай

ў Іране ў 1944–45 гг., дзе ёсць такія радкі: «На Ардабільскім перавале, Пад дзікім позіркам арлоў, Мяне як скрыпку пілавалі, Смыкі дванаццаці вятроў», не ведаюць яго вясёлай песенькі-верша:

Галіандыя ці Турцыя —
Даруйце прастаку —
Усюды прастытуция,
Усюды прастытуту... (...)

Наступны пісьменнік, якога гэта праграма можна смена называць паслядрами з Грэтай Гарбо і Марлен Дзітрых, фільмы жахаў («Нявеста Франкенштэйна»).

Янка Маўр. Пісьменнік, які павінен быць прадстаўлены ў школьнай праграме адным з першых сярод дзіцячых, але знайшоў сабе месца толькі ў раздзеле «для пазакласнага чытання». Першы беларускі савецкі фантаст («Фантамабіль прафесара Цылякоўскага»), аўтар аднаго з першых у свеце рамана пра першабытных людзей («Чалавек ідзе») і стваральнік першай на нашай літаратуре анттытопіі (чаму б і не?) «Падарожжа ў пекла» — вясёлай гісторыі пра піянераў, якія з бесклапотнасцю зрабілі ў таталітарным пекле са-

цыялістычную рэвалюцыю. Такі аўтар, безумоўна, будзе цікавы самым розным узростам.

Каго ж называць 9-м? Можа, Кандрата Крапіву? Чаму б і не? Мала хто ведае, што а克рамя класічных «Жабы ў калініне» і «Дыпламаванага Барана» ў гэтага славнага пісьменніка ёсць выдатная байка, якая называецца «Саромліў».

З 9-га класа можна смела даваць яе юнакам вучыць на памяць. Там распавядаета пра «ласага да кабет» хлаща, які здабыў сабе «гасцінец ад Вэнэры» і вельмі ж позна прыйшоў са сваёй «цацай» да «спэца». І павучальна, і весела, і педагогічна. Акрамя таго, такія апавяданні Крапівы, як «Гарэлік і ягоная жонка» (які там па-рэнуарыску цудоўны пачатак: «Калі вы любіце ружовае, калі вы любіце круглае, мяккае, салодкае, цёплае, то вы бярэце гэтую жонку, як у Гарэліка») альбо «Ліха яго разбяро» (пратомленага сямейным жыццём дзялавода Круковіча, які заляцаецца да машыністкі Ганны), — ведаць не зашкодзіць.

І ўжо дакладна школьнікі павінны пазнаёміцца з «Рамэа і Джульеттай» менавіта ў творчым перакладзе Крапівы. Адзін маналог Меркуцыё, які кліча Рамэа, варты гэтага: «Вачамі Разаліны заклінаю, яе чалом, пунсовымі губамі, маленькой ножкай, трапяткім сцягном і тым дабром, што па суседству з ім, — з'явіся нам у вобразе сваім». Для парыннання, у расійскіх перакладчыкаў (Пастарніка і Шчэпкінай-Купернік) ні слова пра гэтае «дабро» няма, замест гэтага нейтральныя «прочие прелести», «прочие околічности» і г.д.).

Кожны з названых творцаў — гэта прычына любіць беларускую літаратуру. А яшчэ ж ёсць Аркадзь Куляшоў са сваім «Хамуцісам», Анатоль Вярцінскі, Іван Мележ (для нас ён — тое ж самае, што і Стэйнбэк для амерыканцаў), Міхась Стральцыоў. Ёсць ужо зусім «несавецкія» Максім Гарэцкі, Уладзімір Караткевіч, Васіль Быкаў... А колкі сучасных?

Праблема не ў літаратуре. Праблема ў нас. Вызваліць сябе ад школьнай-праграмных стэрэатыпаў можна, відаць, толькі адным самым простым способам: навучыцца ўчытвацца ў саму літаратуру (а пісьменніку, якія стваралі да 1930-га года, пажадана ўвогуле чытаць не ў перавыданнях, а толькі ў арыгіналах!). Знаходзіць у ёй нешта незвычайнае і па-еўрапейску вартое (а такога ў ёй хапае з гакам), натхняцца знойдзеным і натхняць іншых.

У нас няма яшчэ цікавых, па-дэтэктывічных змешчаных даследванняў пра Аляхновіча, Ластоўскую, Максіма Танка, Глебку і Чорнага. Няма авантурна-прыводніцкага рамана пра Цёткту, Багушэвіча альбо Максіма Танка. Няма таго, чаго хапае на кніжных паліцах Расіі, Еўропы ды Амерыкі. Але затое ёсць чиста аллагольна-залежнасць ад сцёбі. Пара завязваць. Пара ўжо быць, згадваючы назыву кнігі Джэцці, «За здаровы лад жыцця»!

ЛЕКТОРЫЙ

ДЬКЦІ БЫГУ ПОМНІК?

ПРА «СЛОВА АБ ПАЛКУ ІГАРАВЫМ»

Іван ЛЕПЕШАУ

**Ужо больш як дзвесце
гадоў разгадваюць
загадку «Слова аб палку
Ігараўым», спрачаюцца пра
сапраўднасць гэтага твора,
таямнічасць знаходкі помніка
і «тэатральнасць» яго гібелі ў
1812 годзе.**

У беларускіх энцыклапедыях, у тым ліку і ў 18-томавай (2002, т. 15, с. 10), гаворыцца, што «Слова...» адкрыў «у пачатку 1790-х гадоў рускі гісторык А. Мусін-Пушкін у рукапісе 16 ст., які зберагаўся ў Яраслаўлі і загінуў у Москвے ў 1812 г.». У іншых жа кропіцах, таксама аўтарытэтных, сказана, што гэты спісак XVI ст. (рукапіс) знайдзены ў сярэдзіне 1790-х гадоў — і не ў Яраслаўлі, а ў Спаса-Яраслаўскім манастыры пад Москвой. А Мусін-Пушкін не праста «гісторык», а граф, стары кашцярніскі вяльможа, обер-пракурор Сінода (вышэйшайшая праваслаўная органа рускай царквы).

Сам граф, як пісаў К.Ф. Калайдовіч у сваіх «Біяграфічных звестках аб А.І. Мусіне-Пушкіне», доўгі час не адказваў на яго просьбы паведаміць, калі і якім чынам было набыта «Слова...». Пазней усё ж паведаміў, што розныя рускія кнігі, і «Слова...» у іх ліку, купіў у архімандрита Спаса-Яраслаўскага манастыра Іаіла. У «Запісках для біяграфіі» Мусін-Пушкін пісаў, што шмат другіх рэдкіх кніг, «знойдзеных у Польшчы, сярод якіх Літоўскі Статут, надрукаваны славянскімі літарамі ў Вільні ў 1586 годзе», падарыў яму «праасвяшчэнны Іоў Кацярынасладаўскі».

У ранейшых савецкіх падручніках па рускай літаратуре адзначана паведамлялася, што «Слова...» было адкрыта Мусінім-Пушкінім у 1795 годзе (а гэта, як вядома, дата трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай). Пра набыццё ў Вільні або Горадні старажытнага помніка, відаць, даляжылі Кацярыне II, і, як паказана ва ўсіх кропіцах, у 1795–1796 гг. для яе была зроблена рукапісная копія «Слова...». Цалкам мажліва, што да 1795 г. «Слова...» захоўвалася ў архіве ці манастыры Горадні-Гродна. Такое меркаванне выказваюць беларускія даследчыкі А. Кацерлі, С. Палуцкая, украінскі лінгвіст Е. Паўленка. Згаданы вышэй расійскі архівіст-гісторык К.Ф. Калайдовіч адзначаў, што набытае Мусінім-Пушкінім «Слова...» было «пісана ў ліст беларускім почыркам». А на думку Е. Паўленкі, аўтарам «Слова...» з'яўляецца гродзенскі князь Ізяславу Васількавіч, які пасля паражэння («притрепань Літовскими мечі») уцёк у Галіч да Яраслава Асмисла. Усе гэтыя імёны князёў, як і братоў Ізяслава — Брачаслава і Усевалада, — упамінаюцца ў «Слова...». Ёсьць у «Слова...» і радкі пра Горадно: «Уныли голоси, пониче веселіе, трубы трубяць городенскі».

Існуе нямала другіх пунктаў гледжання пра аўтарства гэтага твора. Адны прыпісваюць аўтарства баярыну Пятру Барыславічу, другія — ваяводзе князя Ігара — Рагуйлі, трэція — сыну Ігара ад першага шлюбу Валадзіміру, іншыя — непасрэднаму ўдзельніку адлюстрыванага ўтворыня ўдалага Ігара паходу супраць полаўцаў у 1185 годзе — Алексічу і г.д.

Украінскі гісторык і даследчык «Слова...» М. Брайчэўскі слушна адзначыў, што ананімнасць гэтага помніка — заканамерная з'ява. «Гэта адна з харэктэрных рысаў літаратурнага жыцця старажытнай Русі... У тых часах ні адзін пісьменнік не ставіў свайго подпісу пад уласным творам».

У 1800 годзе Мусін-Пушкін сумесна з дырэктарам архіва Калегіі міністэрства замежных спраў і выдаўцом дакументаў Н. Банціш-Каменскім, а таксама яго памочнікам, гісторыкам-архівістам А. Маліноўскім падрыхтавалі рукапіс да выдання. Яны вызначылі, што гэты рукапіс (як ужо гаварылася, незразумела і таямніча набыты) — не арыгінал, а копія, спісак, зроблены ў XV або XVI ст. Кніга (46 старонак, наклад — 1200 асобнікаў) была выдадзена пад назвай «Ироическая пьеса о походе на половцев удельного князя Новогорода-Северского Игоря Святославича, писанная старинным русским языком в исходе XII столетия с переложением на употребляемое нынъ нарѣче».

Лічыцца, што амаль увесь наклад кнігі загінуў у вялікім маскоўскім пажары 1812 года (што таксама з'яўляецца няясным). Прапаў і спісак, знайдзены Мусінім-Пушкінім, але захавалася зробленая для Кацярыны II копія (упершыню апублікованая ў 1864 годзе).

Цёмная гісторыя знаходкі «Слова...» і зінкнення ледзь не ўсяго накладу кнігі спараджала і спараджае недавер да аўтэнтычнасці гэтага твора. Яшчэ XIX ст. навер'е ў старажытнасць помніка выказалі М. Качаноўскі, А. Сенкоўскі, М. Каткоў, Э. Балхавінаў, М. Надзеждзін і іншыя. Так, вядомы французскі славіст Андрэ Мазон у 1940 годзе апубліковаў працу, у якой даказваў, што «Слова...» — майстэрская падробка пад даўніну і створана ў канцы XVIII ст. на ўзор «Задонічыны» кімскі з яго першых публікатараў.

На старонках аналітычнай газеты «Секретные исследования»

усе славянскія мовы. У даследаванні Э. Кіанана выказваецца думка, што імавернасць стварэння «Слова...» ў канцы XVIII стагоддзя тлумачыцца самім часам — стагоддзем адкрыцця і распаўсюджання сярэдневяковых эпасаў як канцептуальных фактараў у працэсе фарміравання нацыі (прыгадаем, напрыклад, французскую «Песню аб Раландзе», німецкую «Песню аб Нібелунгах», фінскую «Калевалу», грузінскую «Віязія ў тыгравай шкуры»). Трэба было паказаць, што і славіне (у першую чаргу, канешне, Расія) маюць свой старажытны літаратурны помнік.

Разам з тым вельмі многія вучоныя (М. Максімовіч, М. Кастамараў, І. Франко, М. Грушэўскі, М. Палявой, М. Гудзій і інш.) лічылі «Слова...» не падробкай, а сапраўдным творам XII ст. і абуртоўвалі яго ўкраінскае паходжанне. Да прыкладу, расійскія вучоныя М. Гудзій апісаў стылістычнае і вобразнае падабенства «Слова...» з Галіцка-Валынскім летапісам; вядомыя сучасныя ўкраінскія філолаг П. Білавус дэталёва супастаўляе «Слова...» і Кіеўскі летапіс, знаходзіць досьць многа падобнага, адзначае адрозненні і робіць вынік: «Аўтар летапіснага апoведу — хранограф, пісар аднаго з князёў, аўтар «Слова пра паход Ігараў» — паст, мыслляр, мастак».

У Савецкім Саюзе панавала прыдуманая ў вялікадзяржавных, шавіністичных мітах яшчэ ў XIX ст. канцепцыя трохмоўнай калыскі, «трох плямёнаў адзінага рускага народа: велікарусаў, маларосаў і беларусаў», канцепцыя-трыяды: адна дзяржава (Кіеўская Русь, ці Старажытна-руская дзяржава) — адзін народ (старажытнарусскі) — адна мова (старажытнарусская). Гэта канцепцыя аб разніці ўсходнесла-

вянскіх моў з адной калыскі — старажытнарускай мовы — наўбыла ў рускім мовазнаўстве, як пісаў прафесар Л.М.Шакун, «усеагульнае прызнанне; у савецкія часы ёй быў нададзены статус афіцыйнай дактрины, улады адгарадзілі яе ад усялякай крытыкі, бо яна як найлепей адпавядала іх імкненню сцвердзіць «адвечнае адзінства» ўсходніх славянаў, зліць «ізноў» іх мовы ў адзіную — рускую мову». Пра гэту канцепцыю прафесар В.У. Мартынаў сказаў, што яна «не вытрымлівае нікакай крытыкі. Гэта была больш палітычная канцепцыя, чым наука, і нам усім добра вядома, чому яна была папулярная».

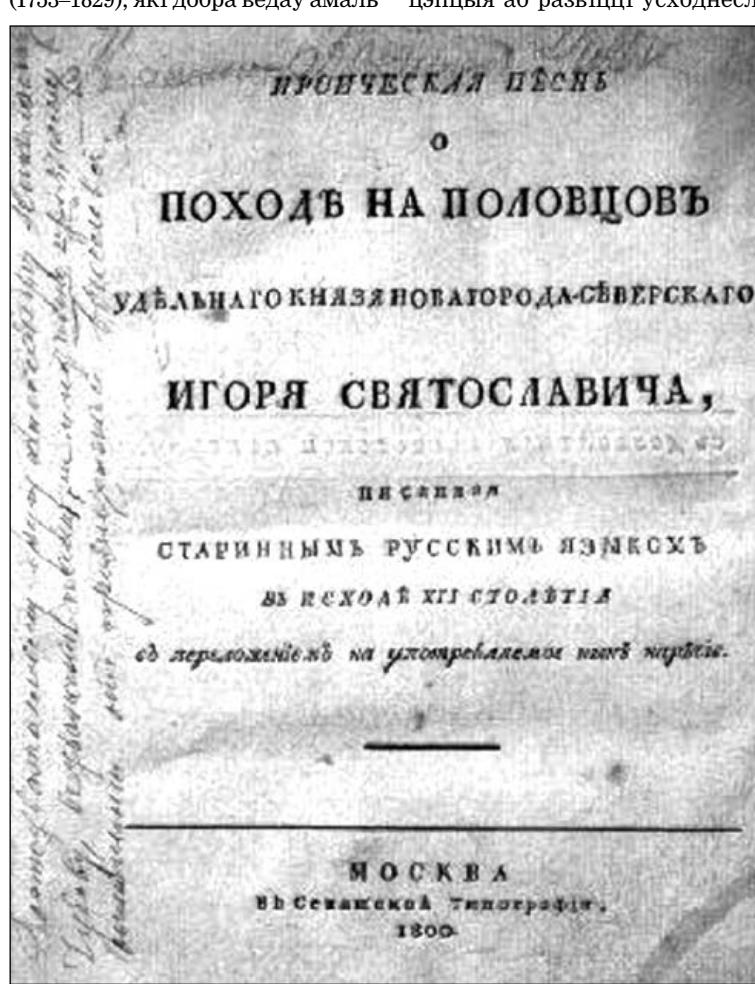
Дарэчы, пры савецкай уладзе не пераставала ўвасабляцца ў жыцці тая ж самая трыяды; толькі ў абноўленым выглядзе: адна дзяржава (СССР) — адзін народ (савецкі) — адна мова (руская). Крэмль строга выконваў наказ Леніна: «Размежаванне нацый у межах адной дзяржавы шкодна. Мы, марксісты, імкнёмся зблізіць і зліць іх. А паколькі зліццё нароў даў магчымыя толькі пры асіміляцыі іярусіх нароў да ў рускім, значыць, менавіта ў гэтым і павінна заключацца нацыянальная палітыка бальшавікоў».

У Расіі і цяпер прытрымліваюцца той жа канцепцыі, уведзенай у сярдомасць вельмі многіх людзей. У расійскіх энцыклапедыях, кнігах, падручніках «Слова аб палку Ігараўым» — гэта «древнерусскі памятнік». А ў цяперашнім тэксце «Слова...», дзе раней неаднокды было «за землю Рускую», папраўлена: «за землю Русскую»...

А.А. Залізняк, спрабуючы расцілумачыць разнастайныя «цёмныя мясціны» «древнерусскага памятніка», у адных выпадках знаходзіць «правільную карціну хіба ў паўночна-заходняга перапісчыка XV–XVI ст.» [нашы ліцвіна-беларускі землі ў XIX ст. называліся Паўночна-Заходнім краем], у других — адзначае «прадстаўленую ў «Слове...» арфаграфію паўднёваславянскага тыпу, характэрную для пісараў канца XV — пачатку XVI ст.» (паўднёваславянская — значыць, «украінскага»). Хоць тут і яўна нестыкоўка, але гэта факты, якія таксама гавораць пра многае: перапісчык, пісар — або ліцвін (беларус), або ўкраінец.

У сучаснай Украіне бяспрэчна называюць «Слова...» сваім, украінскім, напісаным тагачаснай, кніжнай, спецыфічнай «літаратурнай» мовай. «Літаратуронавчая енциклапедія» (Кіев, 2007, т. 2, с.411) пачынае слоўнікавы артыкул пра «Слова...» так: «Слово о полку Ігоревім», або «Слово пра Ігорів похід» — пам'ятка кіеворускага пісьменства». У падручніку «Історія украінскай літературы XI–XVIII ст.» (Кіев: Академія, 2002, с. 154) «Слова...» называецца літаратурным феноменам, класічным творам, «золотою книгою украінскага пісьменнага люду». У 1985 г. па рашишні міжнароднай арганізацыі ЮНЕСКА адзначалася 800-годдзе «помніка стараукраінскай літаратуры».

...У беларускім часопісе «Роднае слова» (2011, № 3, с. 22) гаворылася пра вялікія магчымасці сучасных інфармацыйных тэхналогій і было адзначана, што з дапамогай інфармацыйна-камп'ютарных методык атрымана «машыннае» пацвярдженне старажытнасці «Слова аб палку Ігараўым» і яго «непадробнай метафізічнай глыбіні»...

► ЛЕСЫ

Уладзімір Лякін: «НЕ ЎСЁ СЦІРАЕ ЧАС...»

16 кастрычніка 1951 года ў гарадскім мястэчку Хойнікі Палескай (цяпер Гомельскай) вобласці ў маладой сям'і крэдытаўнага інспектара Дзяржбанка Аляксандра Іванавіча Лякіна і яго жонкі Вольгі Адамаўны, — настаўніцы беларускай мовы і літаратуры, — нарадзіўся сын Уладзімір.

Праз пяць гадоў яны пераехалі ў Калінкавічы, дзякуючы чаму горад здабыў свайго будучага пісьменніка — гісторыёграфа і краязнаўцу. 60-гадовы юбіляр адказаў на пытанні журналіста Сяргея Саковіча.

— Уладзімір Аляксандравіч, Вы аўтар некалькіх кніг па ваеннаі гісторыі, падзеях 1812 года на Беларусі. Чаму зварнуліся да гэтай тэмы?

— Нацыянальная незалежнасць — гэта абсалютная каштоўнасць. Гісторыя поўная прыккладаў, калі народ, страсці ўсе, становіўся съправінным рэурсам у руках заваёўнікаў, губляў сваю тэрыторыю, культуру, мову, урэшце, знікаў. Незалежнасць можна захаваць, толькі маючи баяздольнае войска і вайсковыя традыцыі. Веданне сваёй ваеннаі гісторыі — гэта імунітэт народа ад непрытомнасці. У сваіх кнігах, прысвячаных вялікай эпапе 1812 года, якая змяніла лёс нашага і некаторых іншых народаў Еўропы, я распавядаю, як яна адбілася на гісторыі Беларусі і беларусах, якім давялося ваяваць тады адзін супраць

другога ў шэрагах варагуючых войскаў.

Чатыры Вашы кнігі прысвячаны гісторыі калінкавіцкай зямлі, людзям, якія ёле ўславілі. Што падштурхнула на гэтую працу?

— Займаючыся радаводам, знайшоў у архівах мноства цікавых дакументаў, якія асвяцілі гісторыю, багатай падзеямі і яркімі талентамі. Пра гэта было нямала розных газетных публікаций, але асобных выданняў, за выключэннем, мабыць, раённай гісторыка-документальнай хронікі «Памяць», не мелася. Першая кніга на гэтую тэму, «Свет православия на калинковичской

земле», напісаная ў саўтартстве з прафесаром а.Георгіем Камінскім, убачыла святло ў 2006 годзе. Затым была выдадзена манаграфія «Фамилия калиновіцкага края». Да 450-гадовага юбілею Калінкавічу, у 2010-м, з'явіліся яшчэ два выданні па яго гісторыі: «Мы с берегов Каленковки» і «Каленковичи на перекрёстке дорог і эпох». Выдатную прадмову да апошняй напісаў наш зямляк, пісьменнік, лаўрэат літаратурных прэмій Віктар Апанасавіч Казько, імем якога названа адна з новых вуліц нашага горада. Для мяне было вялікім гонарам атрымаць ад яго рэкамендацыю для ўступлення ў Саюз беларускіх пісьменнікаў...

Што цікавага можаце ўспомніць пра сваю флоўскую службу?

— Пасля заканчэння ў 1969 годзе калінкавіцкай СШ №1 паступіў у ваенна-марскую вучэльню, затым служыў афіцэрам на караблях і ў бераговых частках Ціхакіянскага, Балтыскага і Паўночнага флатоў. Даводзілася бываць у далёкіх паходах, сустракацца з вядомымі людзьмі, напрыклад, адміralам Анры дэ Голем, пляменнікам нацыянальнага героя і презідэнта Францыі, кубінскім генералам Арнальдо Очоа, чалавекам легендарнага і трагічнага лёсу. Два маіх таварышы, з якімі служыў у маладыя гады ў 130-й брыгадзе супрацьлодковых караблёў Паўночнага Флота, пасля сталі вядомыя не толькі на флоце, але і ва ўсёй краіне. Зямляк беларус Мікалай Сок стаў контр-адміralам, сібірап Кастусь Барскі даслужыўся да віц-адміrala і ў свой час кіраваў паспяховай аперацыяй па ўздыме ў Баранцавым моры патанулаіт атамнай падлодкі «Курск»...

— А як здарылася, што Вам давялося выконваць «інтэрнацыянальны абавязак» у Афрыцы?

— Ёсьць такая сярод вайскоўцаў прымаўка: ад службы не бегай, на службу не напрошавайся. Атрымаў распаряджэнне і апынуўся ў 1988 годзе ў Анголе, горадзе Луанда, дзе быў тады савецкі ваенна-марскі вузел касмічнай сувязі. Наогул

жа мы, у адрозненне ад кубінцаў, якія знаходзіліся там, афіцыйна ў баявых дзеянях не ўдзельнічалі, але ў жыцці здараляся ўсякае. Памятаю, мой таварыш ляцеў па службовых спраўах на невялікім транспартным самалёце ў адну з ангольскіх правінцыяў. Раптам пілот «атрымаў радыё», што недалёка над джунглімі збіты кубінскі самалёт, пілоты выратаваліся, але на зямлі іх узялі ў кальцо «унітаўцы» (байды антыўрадавай групоўкі). Патрабавалася падтрымка з паветра, пакуль падаспее дапамога. Былі яны на борце толькі ўдваіх, і наш афіцэр устаў за кулямёт. Паўгадзіны над гэтым месцам кружылі, але лётчыкаў выратавалі.

Ангола вельмі прыгожая краіна. Мне за час службы шмат дзе прыйшлося пабываць, але нідзе я не бачыў такога чыстага акіяна, такіх выдатных пляжаў, такой насычанай расліннай зеляніны. Вядома, даймала спякота і трапічныя ліўні, забойная (у прымым сэнсе слова) малярыя, якая забрала ў нас больш жыццяў, чым баявія страты. Ангольцы — народ вясёлы і дабрадушны. Ну а твар вайны ўсёды адноўлявалі.

Чым цікавіцесь, над чым працуеце цяпер?

— У майі узросце людзі ўжо частва задумваюцца, ці правільна пройдзены жыццёвы шлях, чаго ты дасягнуў, што добрага змог зрабіць для іншых. Мне няма на што скардзіцца, я адчуваю сябе патрэбным грамадству чалавекам, які працуе з каштоўным матэрыялам: нашым словам і нашай гісторыяй. І праца ў краязнаўчым музеі — па душы. Калі пытаемся — якое ў цябе захапленне, чым займаешся пасля працы, адказваю — чытаю і пішу кнігі па нашай гісторыі і культурнай спадчыне. Цяпер збраю матэрыял пра жыццё і творчасць калінкавічана, беларускага пата, а пазней савецкага ваенна-пісьменніка Дзмітрыя Рыгоравіча Сергіевіча, чый стогадовы юбілей будзе адзначацца ў жніўні наступнага года.

Што б Вы хадзілі пажадаць сваім чытальцам?

— Даўно вядома, што народ, этнас, пераастаў існаваць з таго моманту, калі ў ім рвецца пераемнасць пакаленняў, людзі перасядаюць атаясамляць сябе са сваімі продкамі, карацей — губляюць,

забываюць сваю гісторыю. Быў час, калі мы ўшчыльную падыслі да гэтай «кропкі незвароту», ды і цяпер, як здаецца, недалёка ад яе адышлі. Маштабы страты нашай гісторычнай спадчыны уражваюць.

Мне давялося нямала папрацаўцаў у Нацыянальным гісторычным архіве Беларусі з рознымі дакументамі, у тым ліку царкоўнымі метрычнымі книгамі, галоўнай крыніцай даследаванняў радаводаў. Па калінкавіцкім Свята-Мікольскім храме за 1560–1836 гады, калі яны вяліся на польскай мове, захавалася толькі тры невялікія сшыткі, за наступныя гады (вяліся ўжо на расейскай мове), да 1918-га — менш паловы. У гады Грамадзянскай вайны і пазней, калі нішчылі «класава чужкі элемент» і «ворагаў нарада», захоўваць сямейныя архівы было небяспечна, і яны знішчаліся самімі ж уладальнікамі. Напярэдадні і пасля акупацыі Калінкавіч фашыстамі паўсюдна спальваліся паперы і фатаграфіі, якія мелі дачыненне да савецкай улады, а праз два з паловай гады — да ўлады акупацыйнай.

Інават у мірныя 70-я гады знайдзены пры разборцы былога дома калінкавіцкага святара схаваны ім царкоўны архіў быў па-варварску раскрадзены і знішчаны.

Захаваннем ацалелага з калінкавіцкай гісторычнай спадчыны мы навечна абавязаны людзям, якія пайшлі ўжо з жыцця і якіх мала хто памятае: юравіцкім педагогам Ю.Ю.Папелю і В.Ф.Ісаенка, калінкавіцкім настаўнікам і працаўнікам устаноў культуры І.П.Літвіненка, А.А.Ладзік, В.Ф.Міщенкову і К.В.Шчарбіну. Патрыёты роднай зямлі, гісторыкі і краязнаўцы па прызванні, яны дзесяцігоддзямі неслі, не даючы загаснуць, і перадавалі іншым агенцам нашай агульнай памяці.

Але ўсё ж многія забытыя старажытныя калінкавіцкага летапісу яшчэ чакаюць сваіх даследнікаў. Мы не ведаем імёнаў кожнага дзясятага са шматлікіх тысяч савецкіх салдатаў, якія загінулі і пахаваны на беларускай зямлі.

Асвяцілі гэтыя і іншыя, яшчэ неразгорнутыя старонкі нашай гісторыі, мусіць ужо маладое пакаленне беларускіх краязнаўцаў.

Сяргей Саковіч

► СЛОВА

РАДАВОДНАЕ

Цяжка нават і сказаць, чаму так засцерагаецца наш сённяшні час свайго мінулага, старанна хаваецца за тое, чаго і не было: паданні, небылі і міфы. І няма нічога больш прыемнага, калі праз гэтыя напластаванні навастворанай сучаснай цаліны далучаешся да сапраўднасці. І гэта ў першую чаргу тычыцца працы

Уладзіміра Лякіна.

Мы больш ведаем пра старыя гэтыя этрускай, рымлянай ды грэкаў — і трymаем у занядбанні кут сваёй зародкавасці. Адкуль мы пачаліся, дзе крыкнулі, піскнулі, убачылі родную зямлю і адчулуі бязмежнасць свету. І гэта мо галоўнае, што можна сказаць пра творы палескага краязнаўца.

З пачуццём адкрыцця сябе і невядомага мне мацерыкі — матчынай зямлі, зямлі сваіх бацькоў, дзе пачаўся і сам я,

Віктар КАЗЬКО

АГЛЯД

«ПРЫЙДЗІ СА СВАІМ БОЛЕМ»

Легал

**Свежы нумар часопіса
«Дзеяслоў» (55) пачынаеца
публікацыяй вершаў аднаго
з вядомых нашых паэтаў
старэйшага пакалення Генадзя
Бураўкіна. Працытую адзін
з іх, і гэтага, бадай, будзе
дастаткова, каб палічыць такі
зачын удалым:**

*Я вам скажу з дасведчанасцю
 — ёсёй:
Не загружайце памяць
 — непатрэбичынай —
Палітыкаю, вараўжбой, пансой,
Пустой гамонкай і дурнымі
 — вершамі.
Не трацьце час на познью
 — гульбу,
На хмельны сон і спадзяванку
 — гіблую,
На лёс не закапыльвайце губу —
Шапчыце модлы і чытайце біблію.*

Раман-прыпавесць **Алеся Пашкевіча** «Сім победиши» — гэта, калі не новае, дык адназначна адметнае і важкае слова ў творчасці гэтага пісьменніка.

Прываблівае да чытання чысты і нязмушаны для такога складанага жанру стыль. Да ёсля аўтар не дае расслабіцца чытчу згусткамі насычанай дакументальнай інфармацыі (сама фактура пры гэтым яшчэ і паступова развівае сюжэт твора), для чаго аўтару давялося добра-такі паштудзіраваць архіўныя і музейныя матэрыялы не толькі ў Беларусі. Твор зманіраваны на асацыяцыйных гістарычных паралелях жыщчэвага расійскага ладу ў прамежку пяціста (500) гадоў, а менавіта ад уцаравання Івана IV (Грознага або Жахлівага) да пасляпера будоўчых пострэвальцых стагнацый прэзідэнцства Барыса Ельцына. Аўтар змог сабраць бліскучую гістарычную (параўнальную) фактуру, якая накладваеца на два гэтыя перыяды і як пад капірку выяўляе станаўленне, духоўную сутнасць ды імперскую зможанасць расійскай дзяржавы, дзе перыядычна змяненіца фасад, але табулюеца ўнутраны змест...

Вельмі ўражліва выпісаны эпізоды кіравання Івана Жахлівага, асабліва падчас яго душэўнай і псіхічнай хваробы, дзе садызм і паглум над чалавечым духам і целам быті амаль нормай. Прасвятленні разуму ненадоўга варочалі да спробаў праведнага жыцця і выбудовы цярпілага ладу. Але прага — не так быць на справе, як звашца трэцім Рымам — скрыўляя і паралізоўала свядомасць і цвяроўцы разум... Малаздольная да выпраўлення гістарычных памылак і новая ўлада.

Пашырэнне імперскіх межаў і грубое парушэнне нацыянальных ліній прыводзіла, груба кажучы, да звужэння сасудаў галаўнога мозгу і спрошчвання яго звлін... Аднак (у тым ліку і не ё апошнюю чаргу пад упłyvам зневшняга фактару) адбываеца ацвераджэнне і непазбежны разум над будучынай дзяржавы і народу.

Ёсць і трэцяя ўскосная, панад усім акрэслена выстраеная, звязаючая агульны сюжэт лінія — духоўна-біблейская, сімвалізаваная на пошуках рукапіснага (інкунабулы) «Евангелля ад Яна». Гэта святая кніга, якая пазбаўляла немачы і вяртала да жыцця тых, хто ў цяжкіх хвілінах судакранаўся з ей, але адных заклікала да духоўнага славянскага ѹднання, другіх жа — да славянскага з'яднання і свайго вяршэнства ў ім...

Кажуць, што часта гісторыя паўтараеца ў выглядзе фарсу. Бывае і так. А. Пашкевіч паспрабаваў давесці чытчу сваё бачанне сітуацыі ў славянскім свесце літаратурнымі сродкамі. Намагаўся, наколькі можна, паўстаць над актуальнай вострай проблемай сучаснасці, у тым ліку і для нашай краіны, і, як мне падаецца, змог у гэтым няпростай проблематыцы выказаць уласнае бачанне і пры гэтым захаваць у прыстойнасці свой пісьменніцкі і чалавечы твар. А тое, што сам раман, як мастацкі твор, стаў удачай аўтара, бачна не толькі па актуальнасці і заемальнасці яго сюжету, але і па жывой беларускай мове і адмысловым стылі пісьма. Вось цытата, дзе нават у такога спакойнага чалавека, як ЛегАЛ, перахоплівала дыханне:

«Раптам успалашыліся коні. «Ваўкі! Ваўкі-ы-ы!!!» — закрычалі ззаду. Максім Грэк адхінуў скрунную апону і адразу ўбачыў іх: доўгая зграя гонкіх шэра-чорных звяроў злятала са снежнага ўзгоры́ку наперарэз ягонымі саням. Два ўпражненія конікі нярвова захраплі, заматлялі прыўзнятымі галовамі — і рванулі ўбок, далей ад ікластай зграі. Дзесяці пад імі і снегам рака нечакана падала ўніз. Водны парог быў нябачны, хоць і не замерзлы.

— Стой! Сто-ой!!! — роў на кней вознік, а на возніка — праваднікі з забозу. Гохнулі некалькі пішчольных стрэлau, і ў той момант палазіна саней натыркнулася на штось цвёрдае (камень?), сані рэзка віхнуліся набок, штосьці пад імі хруснула — і Максіма абдало марозным агнём. Ён хапіў паветра — і ледзь не захлынуўся вадой. Узняў руку, зачатайся за апону і паспрабаваў прыўзняцца — ды зноў уваліўся ў марозны кіпень. Затым чыясьць моцная рука сціснула ягоную — і выцягнула на свет Божы...

Спалоханыя коні, паламаўшы аглоблі, крышылі грудзімі лёд, сані патанулы ў снезе і бурлівай вадзе, а над Максімам паўставала парнае воблака. Каля яго завіхаўся палеаложскі прыслужнік Сілуан, які выцягнуў манаха з халоднага віру і накрыў доўгай скурай.

Стрэлы напалохалі зграю, і вайкі раптоўна, як і з'явіліся, зниклі. Як цені д'яблавыя...

Усе героі і падзея XVI стагоддзя ў рамане сапраўдныя (сярод іх ёсць і вядомыя людзі з нашымі каранямі, як Міхал Глінскі, Іван Федаравіч ды іншыя), а героя зусім нядаўняга часу, хоць і выдуманыя аўтарам, але маюць сваіх пазнавальных прататыпаў.

Выкажу думку, што гэты выбітны твор напрошваеца на

расійскі пераклад, каб у пошуках сваіх прыхільнікаў паблукаваць па ўсё яшчэ неабсяжных просторах цяпер ужо адзінамытнай «славянскай» саюзнай дзяржавы...

Паэма Уладзіміра Някляева «Турма» — рэч складаная, хоць, чытаючы яе, можа скласці ўраханне пэўнай аўтарскай лёгкасці і непрыхаванай размашыстасці-на-порыстай упэўненасці (экспрэсіўнасці) аўтара ў яе выкананні (стварэнні). Да гэтага скіляюць і кароткі час (25-31.XII.2010), і не-прыдатнае месца для напісання пазмы (унутраная турма КДБ). Вонкавы версіфікацыйны глямурны лоск твора не гарманіруе і ўступае ў падсвядомасную барыцьбу з унутраным псіхалагічным асуджальна-змагарным згусткам энергіі яе героя-ніявольніка. Як памне, дык не хапае натуральнасці астрожнага «духу», які збіваў бы з ног і забіваў духі чытчу, спраджаючы супраціў чалавечага духу.

Дэкламацыйна-жэстывы аднастайны рымтічны стыль, здавалася б, больш падыходзіць да эсکізнага вобразу гэтага рамантычна-бунтарнага «гаўропа», чым да знямажанага, але трывучага і не губляючага надзеі да апошняй затухаючай іскры «праметэя». Але не будзем забываць, такі быў на той час пісіхалагічны ды і фізічны стан паэта, такі пульс, такі артэрыяльны ціск, такі рытм (хоча па ўсім вымагалася артымія). Аднак жа, як і ў кожным таленавітъм творы, усе гэтыя (на мой суб'ектыўны густ) нестыкоўкі кампенсуюцца хваравіта-ўзвышаным і балочнанатхняльным жарам паэта, які не дазваляе чытчу ні на ётую ўсуніцца ў адчайнай шчырасці яго гіблага становішча, магчымых дзей і спраўданых «учынкаў» у імя вызвалення не толькі сваёй смяротнай плоці, але і канчатковага разняволення ўласнай душы...

*I воля ў часе мусіць выспець —
І вы для волі ў час саспець.
Прымі яе. Гадуй. Спляй.
Няхай расце. Няхай мужае.
Зямля і воля на зямлі —
Або свая, або чужая.*

Паэма на два галасы ў адным — як бы дыялагічна, хоць асновай яе ідэі ёсць суцэльні маналог спакутаванага ад турэмных і сваіх унутраных пературбаций галоўнага героя, які хоча спраўдзіць волю ўласнага сатанінскай аблогі ўсіяго, што прагне самасці. Но турма, як антыгерой, хоча скарыць свайго ніявольніка, а не скарыцца яму, тады як яе астрожнік — наадварот, сваёй акамулятыўнай змагарнай энергіяй хоча разбурыць мур цемры і знявечання. Імкнучыся на волю да Волі (каханай жонкі), паэт намагаеца паўстаць і над уласнай творчай прыгнечанасцю дзеля стварэння высокага мастацтва жыцця, якое свабодна выходзіць вонкі з любой змусам створанай аблежаванасці... Паднебная чалавечая існасць паўстает над прыземленай людской сутнасцю. Аказваеца, турма — унут-

ры нас, а не вакол нас... Мы — нявольнікі ўласнай турмы.

Разбурэнне яе і выйсце адтуль залежыць менавіта ад нашай волі. Спадзяюся, прафесійныя крытыкі яшчэ палемічна і глыбока паразважаюць над гэтым неадназначным, але выбітным і арыгінальным творам сучаснай беларускай паэзіі. Ён таго варты.

Мне спадабалася другое апавяданне Евы Вежнавец («Любоў зла»), і ў гонар яго вартасці я не схадеў «чапаць» першыя яе аповед («Заўжды адна»), які мне падаўся «выкідышам»... Разумею, што мастацтва патрабуе ахвяр, але ахвяр не дзеля хоць якой вядомасці творцы, а дзеля ўзвышэння і вядомасці твора і самога мастацтва... Словам, прачытаўшы два аповеды Евы Вежнавец, я задумаўся. Пэўна, і гэта не лішнє...

Нізка вершаў Ташыціны Беланогай — своеасаблівая дзяячовая лірыка душы, у меру экспрэсійна і пачуццёвая, гэткі ўдалы сімбіёз чыстай пазыі і бардаўскіх спавядальных тэкстau. Да ўсяго часопіс зрабіў падарунак сваім падпісчыкам і прыклáд да нумара пльытку з песнямі ў цудоўным выкананні Ташыціны.

Таленавіты новапалачанін Вінцэс Мудроў выдрукаваў наведу «Шлег», што засталася ў яго ад колішняга, пацярпелага на пажары, аповеда. З падсветкай іроніі, займальная, чытэльная, рэч... Але мне чамусыці шкада таго, што пайшло попелам...

Вершы Вольгі Чайкоўскай гэтым разам мяне не асабліва ўразілі, нягледзічы на яе заклінні:

*Мне бузімку каб натхнення
Ты з нябесаў прыносіў вёдрамі.
Я магу быць тваім збавеннем —
Саграваць цябе ад зімовага холаду
Сваймі дзяячочымі сцёгнамі.*

Цікава чытаючца нататкі-ўспаміны Алеся Усені (пачатак у папярэднім нумары, а працяг будзе ў наступным). Яны жывыя і непадрабоныя, хоць і не маюць высокай мастацкай вышыненасці. Кідаеца ў вочы і адкладваеца ў памяці, што аўтар ледзь не ў кожным тэксле просіць працячнія ў людзей за тыя ці іншыя, згаданыя ім у тэкстах, колішнія непрыглядныя ўчынкі. Не кожны пісъменнік сёняні скільны прынесьці свае жыццёвые паразы, няхай сабе і «зднім чыслом». У А. Усені прычына для адваротнага відавочнага — сумлененасці і спавядальнасці.

Тры аўтары дэбютуюць з вершамі, і падборку ніводнага з іх я пакуль не называў бы ўдалай. Усе яны пакуль вучнёўскія ці, лепш сказаць, пачаткоўскія.

Найболыш адметная і выразная на гэтым фоне Марыны Верабей. Але і яе вершам, прэтэндующим на арыгінальнасць, бракуе самадастатковасці, як у версіфікацыі, так і ў мыслярстве. Двум іншым — тым больш. Каб не быць галаслоўным, працытую радкі з вершаў Мікіты Прыходзькі:

*Адзіната...
Сумнае слова...
Быццам сэрца тваё памірае...*

І наўслед гэтаму ў наступным яго вершы:

*I прыемна, нам, у адзіноце
Сэрцы наши б'юца ва ўнісон...*

Далёка не адыходзячы ад адназнаці, напрошвающа на агалашванне і два радкі з верша Даны Антановіч:

*To ж сэрца маё ірвеца.
Да сэрца мой сцяг прывяжысь...*

Як бачым, у згаданых перспектываўных аўтараў трапяція, чуйныя да любых прайаў жыцця сэрцы, таму ў іх яшчэ ёсць час для ўдасканальвання свайго пазыціўнага майстэрства і літаратурнага густу. Пажадаем ім удачы.

Неўпрыкмет стала ўжо традыцыйнай рубрыкай «ПрайдзіСвет» у «Дзеяслове». Гэтым разам працягвающаца пераклады адметных твораў прозы і пазыі афрыканскіх аўтараў.

Сяргей Шапран у рубрыцы «Архівы» працягвае «пісаць» кінадраматургічны лёс Васіля Быкава. Гэтым разам чытачы маюць магчымасць пазнаёміцца з лёсам кінасцэнтарыя «Кровавыя версты войны», «зманіціраванага» з ранейшых экранізацый аўтараў.

Даволі цікавыя (у сэнсе фактуры) запісы Уладзіміра Сіўчыкава, названыя «З «Лысагорскіх» нататак і фанэцій».

Эдуард Дубянецкі выступае з артыкулам «Шызафрэнізацыя культуры ў эпоху глабалізацыі», у якім адважыўся крытычна закрануць цэлы шэраг вядомых літаратурных імён. Магчыма, дачакаемісць пэўнага рэзанансу. Прынамсі, будзем на тое

КАЛЕЙДАСКОП

▼ ЛІТКУР'ЕР

КНІЖНЫ ХІТ У НАРВЕГІІ – БІБЛІЯ

Першы за 30 гадоў нарвежскі пераклад Бібліі ачоліў нацыянальныя кніжныя чарты з моманту свайго выходу ў каstryчніку 2011 года. За гэты час, як паведаміла The Guardian, прадалося ўжо больш за 80 000 асобнікаў на пяцімільённае насельніцтва гэтай паўночнай краіны.

«Мы надрукавалі ўсяго 25 000 копій для пачатку і думалі, што яны разыдуцца за шесць-дзесяць месяцаў, а прадалося ўжо 79 000 асобнікаў — гэта неверагодна», — признаўся Стын Смемо Страчан, які працаў над праектам для Нарвежскага біблійнага таварыства. «Яе толькі аднойны пасунулі з першага месца... Некаторыя людзі спалі ли кнігарні за дзень да выходу кнігі, бо на яе было накладзена эмбарга — гэта крыху смешна сведамляць, пры tym што змест быў даступны ўжо пэўны час».

Над новым выданнем Бібліі працаўвалі 30 перакладчыкаў-кансультантаў, сяярароў і акадэмікаў, якія перакладалі тэкст са старагрэцкай і старагабрэйскай, а 12 літаратурных перакладчыкаў «шліфавалі» яго мастацкі ўзоровен.

«Натуранальная, было вельмі важна зрабіць адэвнаты пераклад, але яны таксама хацелі, каб зрабіць яго чытэльнікам, напісаным добрай літаратурнай мовай», — адзначыў Смемо Страчан. «Ніхто з гэтых аўтараў не рэлігійны — яны ўсе проста добрыя пісьменнікі, якія палічылі гэта для сябе цікавым праектам».

«Мастацкая» версія Бібліі, у якой няма раздзелаў ці вершаў і якай «пытвеца як раман», таксама выйшла ў Нарвегіі, па словах выдаўцаў, «прадаецца надзвычай добра».

Згодна з афіцыйнай статыстыкай, 80 % насельніцтва Нарвегіі належыць Царкве Нарвегіі, — але не ўсе з тых, хто купляе новае выданне Бібліі, робяць гэта з рэлігійных намеру.

ГОД ЯНУША КОРЧАКА

Польшча абвесціла 2012 год годам педагога, пісьменніка, доктара і абаронцы правоў дзяцей Януша Корчака (сапраўднае імя і прозвішча — Генрык Гольдшміт). Ён нарадзіўся ў 1878 годзе ў Варшаве.

У 1911 годзе Януш Корчак заснаваў для габрэйскіх дзяцей «Дом сіротаў», якім кіраваў да канца свайго жыцця. У 1940-м разам са сваімі выхаванцамі Корчак быў накіраваны ў Варшаўскую гету. Ён адхіліў усе прапановы прыхильнікаў свайго таленту вывезені ю з гета і схаваць. У 1942-м ю разам з 200 габрэямі пераводзіў ў канцлагер Трэблінцы, і Корчак чарговы раз адмовіўся ад свабоды — і загінуў разам са сваімі выхаванцамі ў газавай камеры.

У 2012 годзе споўніца 70 гадоў з дня смерці Януша Корчака ў Трэблінцы і 100-я гадавіна адкрыцца ім дзіцячага дома ў Варшаве.

Рашэнне пра наданнне 2012 году ягонага імя прыняў Сейм Польшчы. У адпаведнай пастанове сказана, што «Януш Корчак разглядаў дзяцей не толькі як аб'ект клопату з боку дарослых. Ён папулярызаваў і рэалізаваў на практыцы ідэю павагі правоў і інтарэсаў дзяцей, іх самастаўлення».

Акрамя грамадскай дзейнасці, Януш Корчак таксама пісаў для дзяцей. Па-беларуску выйшлі яго кнігі «Кароль Мацюсь першы» і «Кароль Мацюсь на бязлюдным востраве» ў перакладзе Я. Бяганскай і У. Васілевіча

Падрыхтавала Юля Цімафеева

▼ ВІНШАВАНКІ

СТО ГАДОЎ!

У студзені і лютым свае «вялікія» і «малыя» юбілеі святкуюць наступныя беларускія літаратары, сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

Студзень

01.01.1952 Сарока Валерый Іларыё-навіч
02.01.1937 Вацко Уладзімір Гаўрылавіч
03.01.1947 Гігевіч Васіль Сямёновіч
03.01.1962 Лапушын Радзіслаў Яфімавіч
05.01.1982 Гапеева Вольга
05.01.1937 Зіноўеў Аляксандар Уладзіміравіч
05.01.1947 Клімянкоў Іван Пракопавіч
07.01.1952 Гарановіч Віталь Рыгоравіч
12.01.1977 Будовіч Таццяна Васіль-еўна

13.01.1967 Касцюковіч Мікалай Яўгенавіч
17.01.1982 Базылёва Вольга Уладзіміраўна
25.01.1937 Цыплюк Сяргей Фёдаравіч
26.01.1962 Сыс Сяргей Анатольевіч

Люты

05.02.1957 Загірбекаў Ахмед Амарасхавіч
06.02.1982 Волкова Ганна Уладзіміраўна
08.02.1937 Кірылаў Герман Іларыё-навіч
11.02.1952 Гібок-Гібкоўскі Аляксандар Сямёновіч
11.02.1952 Паўлікава (Хейдарава) Людміла Фёдаравіна
12.02.1937 Наўроцкі Аляксандар Піліповіч
16.02.1967 Белая Святлана Анатольевна
20.02.1957 Сянкевіч Мікалай Іванавіч
23.02.1962 Ігнацюк Алена Аляксандраўна

Сонечна віншуем паважаных творцаў і зычым ім моцнай волі, шчасця ды долі!

► ЮБІЛЕЙ

УМБЕРТА ЭКА, СТВАРАЛЬNIК ПОСТМАДЭРНІЗMU

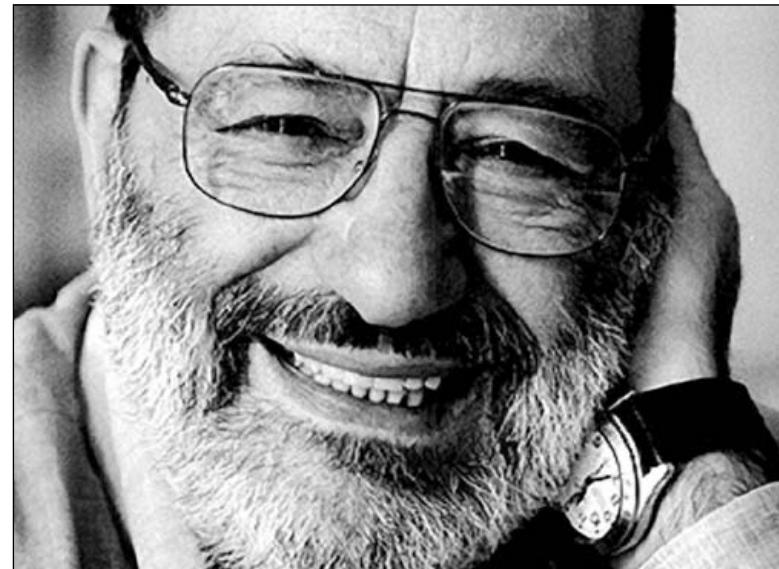
5 студзеня 2012 года 80-гадовы юбілей адзначаў Умберта Эка — патэнтаваны інтэлектуал, семіётык і медыявіст, бібліяфіл, гурман, знаўца коміксу і бандзіяны, а галоўнае — аўтар кніг, якія змянілі само ўяўленне пра тое, што такое гістарычны раман, якія спарадзілі паслядоўнікаў па ўсім свеце, уключаючы Дэна Браўна і Барыса Акуніна.

Эка — адзін з нямногіх італьянцаў сучаснасці, чыё імя знаёма нават тым, хто далёкі ад футбolla, оперы і моды. Больш того: можна сказаць, што дзейнасць, склад думак і сама знешнасць барадатага прафесара ў вялікіх акулярях і з нязменнай цыгарэтай шмат у чым сфармавалі наша ўяўленне пра сучаснага заходняга гуманітарыя, «публічнага інтэлектуала», які не проста з'яўляецца глубокім адмыслоўцам у сваёй вузкай галіне (у дадзеным выпадку — семіётыцы і медыявістыцы), але і мае сферу мультиплікаціі — і падмацаване спасылкамі на Дэкарта ці Платона — меркаванне па практична любым надзённым пытанні сучаснасці: ад вайны ў Персідскім заліве да выхаду новага фільма пра Джэймса Бонда...

Але, вядома, меркаванне балонскага прафесара семіётыкі пра гэтыя і іншыя прадметы цікавіла б нас у значна меншай ступені, калі б не галоўнае: Умберта Эка — пісьменнік, аўтар прынамсі двух міжнародных гістарычных бэстсэлероў: «Імя ружы» і «Баўдаліна». Прывычым першы з іх у 1980 годзе перавярнуў уяўленне єўрапейскіх чытачоў абтым, што ёсць гістарычны раман і на што ён здольны.

Калі паспрабаваць коратка, у духу Нобелеўскага камітэта (які ў апошнія гады відавочна прыглідвае да Эка) сформуляваць, у чым, уласна, складаецца заслуга гэтага пісьменніка перад сусветнай славеснасцю, адказ будзе відавочны: Эка першым здолеў арганічна «пажаніць» змаймальную літаратуру, белетрыстыку, з літаратурай «высокай». І тым самым фактычна спарадзіў постмадэрнізм у літаратуры.

Вядома, мудрагелістыя і шматскладовыя літаратурныя пабудовы, сабраныя з відавочных і няяўных цытат, якія патрабуюць ад чытача бясконцай увагі і бяздоннай эрудыцы, былі вядомыя і раней — узяць хоць бы з'едлівае «Бледнае полымя» Набокава, загадкавыя аповеды Борхеса ці апавядальныя галаваломкі Жоржа Перэка (не кажучы ўжо пра «Уліса» і «Памінках па Фінегане» Джойса). Але толькі Эка здолеў вывесці такія тэксты з гета «інтэлектуальнай літаратуры» і адпаведных мінімалістичных накладаў.

Нам ужо цяжка ўяўіць, якое здзіўленне выклікаў у 1980 годзе раман «Імя ружы». У якім, з аднаго боку, з энцыклапедычнай дакладнасцю ўзнаўляеца побыт манастыра XIII стагоддзя, шчодра цытуючца навуковыя мужы сярэднявечча і «пракручваюцца» іх схаластычныя спрэчкі, а з іншага — перад чытаем разгортаўваеца захапляльны дэтэктыв са змрочнымі манастырскімі пабудовамі, загадковымі забойствамі і гарачымі любоўнімі сцэнамі. І падобны тэкст можа быць шмату зроўневым, поўным філасофскіх сэнсаў і алюзій на сучаснасць. Прывычым для 48-гадовага прафесара — дэбютанта ў літаратуры — гэта было не натхненне, а свядома выбудаваная стратгія, як вынікае з апублікаванага следам за раманам эсэ «Нататкі на палях «Імя ружы», якое стала адкрытым маніфестам постмадэрнізму.

Наступныя тры раманы Эка — «Ківач Фуко» (1988), «Выспа напярэдадні» (1994) і асабліва «Баўдаліна» (2000) умацавалі яго рэпутацыю інтэлектуала, здольнага распавядаць «простым людзям» пра складаныя інтэлектуальныя праблемы. І паказваць на ўласным прыкладзе, як могуць ужывацца ў адной асобна ўзятай галаве самыя разнастайныя ідэі і паняцці.

Пяты раман — «Таямнічае полымя царыцы Лоаны» (2004) — аказаўся, нечакана для многіх, шмат у чым аўтабіографічным і таму нязыкавым безабаронным: Эка нібы здыме «броню» свайгічнасці...

Апошні на дадзены момант — шষты раман «Італьянская могілка» (2010) — больш традыцыйны для Эка. У ім аўтар зноў праходзіць па ўсіх рэгістрах єўрапейскай гісторыі, на гэты раз гісторыі ксенафобіі і канспірапагіі, і ў рамане зноў шмат алозій на іншыя творы. Толькі на гэты раз — не толькі на раманы Эжэна Сю і Аляксандра Дзюма, але і на свае ўласныя.

На восьмідзясятым годзе жыцця Умберта Эка закальцаваў трыццацігадовы сюжэт свайгічнай пісьменніцкай кар'еры. Што і пацвердзіў кардынальны зменай іміджу: замест барадача-ін-

тэлекутуала ў круглым капеллошы з вокладкі на чытача глядзіць рэспектабельны вусаты сінёр з выгаленым масіўным падбродкам.

Што будзе далей? Пры ўсей павазе да дужых п'емоніцкіх каранёў і надзеі на невычарпальнае жыццялубства прафесара Эка, 80-гадовы юбілей — магчымасць падвесці вынікі. Калі праўда, што талент — гэта вечная маладосць, а геній — вечнае дзяяцтва, то Умберта Эка як пісьменнік затрымаўся якраз пасярэдзіне: у вечным інтэлектуальным маляецтве.

Часам яго філалагічнае свавольства і гістарычнае франтаўство здаюцца заўшнімі (кабалістычныя эпіграфы да «Ківача Фуко» і назвы частак у «Выспе напярэдадні» ўяўляюць сабою сапраўдныя назвы кніг XVII-XVIII стагоддзяў), ствараючы Эка двухсэнсойную рэпутацыю халоднага маніпулятара, які кампілюе свае тэксты, як кампьютарныя праграмы. Але нібы для таго, каб развеяць падобнае ўражанне, непрабіўны інтэлектуал, эрудыт і жартайнік змяшчае ў сваіх кнігах дэйнныя прызнанні. Вось, напрыклад, з трактата пра пераклад «Сказаць амаль то ж самае»: «Часам я задаю пытанне: ці не пішу я раманы толькі для таго, каб дазволіць сабе ўсе гэтыя спасылкі, зразумелыя толькі мне самому? Але пры гэтым я пачываюся мастаком, які распісвае адамашкавую тканіну і сядзіць за віткоў, кветак і шыгткі змяшчае ледзь прыкметныя пачатковыя літары імя сваёй умілаванай. Калі іх не адрозніць нават яна, не бяда: бо ўчынікі, натхнёныя каханнем, здзяйсняюцца бескарысліва».

Міхаіл Візель

P.S. Як паведаміла італьянская агенцтва Andronos, Умберта Эка да свайго юбілею выпусціў новую версію «Імя ружы». Пакуль не вядома, што што гэта будзе: ці новая аўтарская рэдакцыя, ці проста чарговая перавыданне постмадэрнісцкага бэстсэлера.

Як стала вядома італьянскім журналістам, адзначаючы круглую дату Эка ў вузкім сямейным кругзе ў вобласці Марку ў цэнтральнай Italii.